

ÉMILE ZOLA

NASIL ÖLÜNÜR

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

FRANSIZCA ASLINDAN ÇEVİREN:
VOLKAN YALÇINTOKLU

Genel Yayın: 5557

Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet dâvamız için müessir bellemekteyiz. Zekâsının her cephesini bu türlü eserlerin her türlüşüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işliyen ve sinen bir tesire sahiptir. Bu tesirdeki fert ve cemiyet ittisali, zamanda ve mekânda bütün hudutları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi milletin kütüphanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idare etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemiyen Türk münevverlerine şükranla duyguluyum. Onların himmetleri ile beş sene içinde, hiç değilse, devlet eli ile yüz ciltlik, hususi teşebbüslerin gayreti ve gene devletin yardımı ile, onun dört beş misli fazla olmak üzere zengin bir tercüme kütüphanemiz olacaktır. Bilhassa Türk dilinin, bu emeklerden elde edeceği büyük faydayı düşünüp de şimdiden tercüme faaliyetine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okuru için mümkün olamayacaktır.

23 Haziran 1941

Maarif Vekili

Hasan Âli Yücel

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

ÉMİLE ZOLA
NASIL ÖLÜNÜR

ÖZGÜN ADI
COMMENT ON MEURT

FRANSIZCA ASLINDAN ÇEVİREN
VOLKAN YALÇINTOKLU

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2022
Sertifika No: 40077

EDİTÖR
DENİZ RESUL

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

1. BASIM, MAYIS 2022, İSTANBUL

ISBN 978-625-429-104-3 (CİLTİ)
ISBN 978-625-429-103-6 (KARTON KAPAKLI)

BASKI
UMUT KAĞITÇILIK SANAYİ VE TİCARET LTD. ŞTİ.
KERESTECİLER SİTESİ FATİH CADDESİ YÜKSEK SOKAK NO: 11/1 MERTER
GÜNGÖREN İSTANBUL
Tel. (0212) 637 04 11 Faks: (0212) 637 37 03
Sertifika No: 45162

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında
gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla
çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Faks (0212) 252 39 95
www.iskulttur.com.tr

ÉMILE ZOLA
NASIL ÖLÜNÜR

FRANSIZCA ASLINDAN ÇEVİREN
VOLKAN YALÇINTOKLU

TÜRKİYE BANKASI
Kültür Yayınları

I

Verteuil Kontu elli beş yaşındaydı. Fransa'nın en tanınmış ailelerinden birine mensuptu ve büyük bir servete sahipti. Hükümetle arası iyi olmadığı için kendi istediği işlerle uğraştı, birçok ciddi dergide makaleleri yayımlanınca Ahlaki ve Siyasi Bilimler Akademisi'ne seçildi. Önemli işlere girişti, sırasıyla tarımla, hayvancılıkla, güzel sanatlarla ilgilendi. Hatta bir ara milletvekili olup etkili bir muhalefet sergiledi.

Kontes Mathilde de Verteuil kırk altı yaşındaydı. Hâlâ Paris'in en hayran olunası sarışını olarak anılıyordu. Yıllar tenini solgunlaştırmış gibiydi. Gençken biraz zayıftı, olgunlaştıkça omuzları ipeksi bir meyvenin yuvarlaklığına kavuşmuştu. Güzelliğinin doruklarındaydı. Altın rengi saçları ve kadife gibi yumuşak gerdaniyle bir salona girdiğinde âdeta doğan bir güneş gibi görünür, yirmi yaşlarındaki kadınlar onu kıskanırdı.

Kontla kontesin evliliklerinin abartılı bir yanı yoktu. Kendi çevrelerinde nasıl evleniliyorsa öyle evlenmişlerdi. Hatta altı yıllık çok uyumlu bir beraberliklerinin olduğu söyleniyordu. Teğmen olan Roger adında bir oğulları ve geçen sene üst düzey yargı görevlisi Mösyö de Bussac ile evlendirdikleri Blanche adında bir kızları vardı. Birbirle-

rine çocukları sayesinde bağılıydılar. İlişkileri yıllar önce kopmuştu, ruhlarının derinliklerinde büyük bir bencillik besleyerek iyi birer dost olarak yaşıyorlardı. Herkesin yanında birbirlerine danışır, mükemmel davranırlardı, ama ardından odalarına çekilip yakın arkadaşlarını dile-dikleri gibi ağırlarlardı.

Mathilde bir gece saat ikiye doğru bir balodan dön-müştü. Üzerini değiştirmesine yardım eden oda hizmetçi-si çekilirken:

— Sayın kont bu akşam biraz rahatsızdı, —dedi.

Yarı uykulu bir halde başını miskin miskin çeviren kontes:

— Öyle mi? —diye mırıldandı.

Yatağa uzandı ve:

— Beni sabah onda uyandırın, terzim gelecek, —diye ekledi.

Ertesi gün kont kahvaltıya inmeyince kontes önce na-sıl olduğunu sordu, ardından yanına çıkmaya karar ver-di. Verteuil yatağında çok usturuplu bir şekilde yatmıştı, ama yüzü çok solgundu. Alçak sesle konuşup reçeteler yazan üç doktor akşam yeniden geleceklerdi. Sessizce ve ciddi bir ifadeyle hastayla ilgilenen iki hizmetkâr ayak seslerinin duyulmaması için halıya basıyorlardı. Üzerine soğuk bir ciddiyet çökmüş olarak uyuklayan geniş odada sağda solda tek bir çamaşır bile görünmüyor, mobilyalar her zamanki düzenliliğini koruyordu. Bu usule uygun, itibarlı, ziyaretçileri bekleyen kibar bir hastalıktı.

İçeri giren kontes:

— Hasta mısınız, dostum? —diye sordu.

Gülümsemek için çaba harcayan kont:

— Eh, biraz bitkinim, —diye yanıtladı.— Sadece dinlen-meye ihtiyacım var... Yukarı çıkma zahmetine girdiğiniz için teşekkür ederim.

İki gün geçti. Oda dinginliğini koruyor, eşyalar yerli yerinde duruyor, şurup şişeleri bir mobilyayı bile lekelemeden gözden kayboluyordu. Hizmetkârların tıraşlı yüzleri bir sıkıntı duygusunu dahi dışa vurmuyordu. Buna rağmen kont ölüm tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu biliyordu, doktorlara gerçeği sormuş, hiç yakınmadan bildiklerini yapmalarına izin vermişti. Sıklıkla gözleri kapalı yatıyor ya da yalnızlığını düşünürmüş gibi bakışlarını bir noktaya sabitliyordu.

Kontes çevresindekilere kocasının hasta olduğunu söylüyordu. Alışkanlıklarını değiştirmemişti, düzenli olarak yemeğini yiyip uyuyor, gezinti saatlerinde dışarı çıkıyordu. Her sabah ve her akşam nasıl olduğunu sormak için kontun yanına geliyordu.

— Söylesenize dostum, daha iyi misiniz?

— Elbette sevgili Mathilde'im, çok daha iyiyim, teşekkür ederim.

— İsterseniz yanınızda kalayım.

— Hayır, buna gerek yok. Julien ve François yeterli... Sizi yormanın ne anlamı var?

Birbirlerini anlıyorlardı, ayrı yaşamışlardı, ayrı ölmek istiyorlardı. Kont bencilliğin o buruk hazzına sahipti, yalnız başına, yatağının etrafında yapmacık kederlerin sıkıntısını yaşamadan ölmek istiyordu. Kendisi ve kontes için baş başa kalmanın o müthiş bunaltısını elinden geldiğince kısalttı. Soylu bir beyefendi olarak son isteği kimseyi rahatsız etmeden, tiksindirmeden, uygun bir şekilde ölmekti.

Yine de bir akşam kıpırdayacak mecali kalmamıştı, geceyi çıkaramayacağını anladı. Bunun üzerine kontes alışıldık ziyaretinde bulunduğunda ona son kez gülümsemeye çabalayarak:

— Gitmeyin, kendimi iyi hissetmiyorum, –dedi.

Çevresindekilerin sorularından, tesellilerinden kaçınmak istiyordu. Karısı zaten bu teklifi bekliyordu. Oda da kaldı. Doktorlar ölmek üzere olan kontun yanından ayrılmıyordu. İki hizmetkâr sessiz bir telaşla görevlerini yerine getiriyorlardı. Durumdan haberdar edilen Roger ve Blanche yatağın kenarındaki annelerinin yanında bekliyorlardı. Diğer akrabalar yan odadaydılar. Gece bu şekilde, ciddi bir bekleyiş içinde geçti. Sabah son dinî görevler gerçekleşti, kont da dine son bir destek sunmak için herkesin önünde bir lokma şaraplı ekmek yedi. Tören tamamlandığına göre artık ölebilirdi.

Ama acele etmeyen kont çırpınarak ya da bağırarak ölmek için gücünü toplamaya çalıştı. Soluğu, soğuk bir ciddiyetin hâkim olduğu geniş odaya sadece bozuk bir saatin çatlak gürültüsünü yayıyordu. Bu iyi yetiştirilmiş bir adamın gidişiydi. Karısını ve çocuklarını öptükten sonra onları eliyle iteledi, duvar tarafına yığılıp tek başına öldü.

Bunun üzerine doktorlardan biri ona doğru eğilip gözlerini kapadı. Sonra alçak sesle:

— Öldü, —dedi.

Sessizliğin ortasında iç çekişler ve hıçkırıklar yükseldi. Kontes, Roger ve Blanche diz çökmüştü. Ağlarken elleriyle kapattıkları yüzleri görünmüyordu. Ardından oğlu ve kızı, umutsuzluğunu belirtmek için kapıda son bir hıçkırıkla sarsılan annelerini aşağı indirdiler. Ölü o andan itibaren cenaze alayına aitti.

Ezilip büzülen ve yüzlerini belli belirsiz bir hüznün kaplayan doktorlar da gittiler. Kiliseden ölünün başında beklemesi için bir rahip istendi. İki hizmetkâr katı ve ağırbaşlı bir ifadeyle rahiple birlikte iskemlelere oturdular; bu, hizmetlerinin beklenen sonuydu. Biri bir mobilyanın üstünde unutulmuş bir kaşığı fark edip onu odanın mü-kemmeli düzeninin bozulmaması için hemen cebine attı.

Aşağıdaki büyük salondan çekiş sesleri geliyordu: Döşemeciler burayı tabutun yerleştirileceği oda haline getirmek için çalışıyorlardı. Gün boyunca cesedin bozulmaması için yapılan tahnit işlemlerinde kapılar kapatıldı ve tahnitçi salonda sadece yardımcılarıyla kaldı. Ertesi gün kontun bedeni üzerindeki giysilerle, yüzündeki gençliğin tazeliğiyle sergilenmek için aşağı indirildi.

Cenaze günü sabah dokuzdan itibaren konak bir uğultuyla dolmaya başladı. Kontun oğlu ve damadı giriş katındaki bir salonda üzgün kişilerin suskun kibarlığıyla öne doğru eğilerek konukları karşıladılar. Soylular, ordu, üst düzey yöneticiler, en ünlü simalar oradaydı; hatta senatörler ve Enstitü üyeleri de gelmişti.

Nihayet kortej saat onda kiliseye doğru yola çıktı. Cenaze tüylerle süslenmiş, gümüş saçaklı kumaşlarla kaplanmış birinci sınıf bir arabada taşınıyordu. Tabut örtülerinin şeritlerini bir mareşal, kontun eski dostu olan bir düğ, eski bir bakan ve bir akademi üyesi tutuyordu. Kortejin başında Roger de Verteuil ve Mösyö de Bussac yürüyordu. Arkadan siyah eldivenler ve kravatlar takmış bir insan dalgası halinde kortej geliyor, tüm bu önemli şahsiyetler tozları soluyor ve nizamı bozulmuş bir bölüğü boğuk ayak sesleriyle yürüyordu.

Heyecana kapılmış mahalleli pencerelere doluşmuştu; kaldırımlarda saflar halinde dizilenler şapkalarını çıkarıyor, heybetli arabanın geçişini başlarını iki yana sallayarak izliyorlardı. Yol, cenazeye eşlik eden neredeyse hepsi boş arabalardan dolayı tıkanmıştı; omnibüsler, kiralık arabalar kavşaklarda bekliyor, arabacıların küfürleri ve kamçıların şaklaması duyuluyordu. Bu arada kontes, başkalarına gözyaşlarıyla tarumar olduğunun söylenmesini istemiş ve evde kalıp odasına kapanmıştı. Bir şezlonga uzanmıştı; kemerinin püskülüyle oynuyor, ferahlamış bir halde hayaller kurarak tavana bakıyordu.

Kilisedeki tören yaklaşık iki saat sürdü. Tüm din adamları sabahtan beri koşuşturuyordu, her yanda beyaz üstlükleriyle işleri başlarından aşkın bir şekilde emirler yağdıran, alınlarını kurulayan, yankılanan gü-rültülerle sümküren rahipler vardı. Siyah kumaşlarla kaplanmış nefin ortasında bir katafalk ışıldıyordu. Nihayet kortejdekiler, kadınlar sola, erkekler sağa olmak üzere yerlerini aldı; orglardan kederli ezgiler yayılıyor, kilise şarkıcıları boğuk boğuk inliyor, koro çocuklarından tiz hıçkırıklar yükseliyor, uzun mumluklarda yanan yeşil alevler törenin karmaşasına kasvetli solgunluklarını gönderiyordu.

Bir milletvekili yanındakine:

— Faure şarkı söylemeyecek mi? —diye sordu.

Yanındaki, uzaktan kadınlara gülümseyen adam eski bir valiydi, kibirle:

— Evet, sanırım, —diye yanıtladı.

Ve şarkıcının sesi titreşen nefte yükseldiğinde başını hayranlıkla sallayarak:

— Şuraya bakın! Ne üslup, ne gür bir ses! —diye ekledi alçak sesle.

Törene katılanların hepsi kendilerinden geçmişti. Kadınlar dudaklarında belli belirsiz bir gülümsemeyle Opera akşamlarını düşünüyorlardı. Bu Faure gerçekten çok yetenekliydi! Hatta kontun bir arkadaşı daha da ileri giderek:

— Hiç bu kadar güzel söylememişti!.. Ne yazık ki onu çok seven zavallı Verteuil bunu dinleyemedi! —dedi.

Siyah cübbeli kilise şarkıcıları katafalkın etrafında dolaştılar. Tören kurallarını yerine getiren yirmi kadar rahip etrafı selamlayıp Latince cümleleri tekrarlayarak kutsal su kaplarını salladılar. Nihayet herkes tabutun etrafından geçerken kutsal su kapları elden ele iletildi. Aile

fertlerinin elleri sıkılarak dışarı çıkıldı. Parlayan güneş kalabalığın gözlerini kamaştırdı.

Güzel bir haziran günüydü. Sıcak havada ışık huzmeleri uçuşuyordu. O sırada kilisenin önündeki küçük meydana itişip kakışmalar oldu. Kortej yeniden düzenlenemeyecek kadar uzundu. Daha ileri gitmek istemeyenler ortadan kayboldular. Cenaze arabasının üzerindeki tüylerin iki yüz metre ilerideki sokağın başında salınıp gözden kayboldukları görülüyordu, oysa meydan hâlâ arabalarla doluydu. Kapıların kapatıldığı ve tırısı kalkan atların kaldırım taşlarındaki toynak sesleri duyuluyordu. Yine de arabacıların düzeni bozmadan sırayla ilerlemeleleriyle konvoy mezarlığa yöneldi.

Arabalarda herkes halinden memnundu, âdeta Paris ilkbaharında ağır ağır ormana gidiliyordu. Artık cenaze arabası görülemediğinden defin işlemi hemen unutuldu ve sohbetler başladı, kadınlar yazın ne yapacaklarından, erkekler de işlerinden söz ediyorlardı.

— Şekerim, bu sene Dieppe'e gidiyor musunuz?

— Belki de. Ama ancak ağustosta olabilir... Cumartesi Loire'daki malikânemize geçeceğiz.

— Dostum, bunun üzerine mektubu ele geçirdi ve kavga ettiler, ama kibarca, sadece bir itişme... Akşam kulüpte onunla yemek yedim, hatta oyunda beş yüz frangımı aldı.

— Hissedarlar toplantısı öbür gün, öyle değil mi? Beni komiteye almak istiyorlar. İşim başımdan o kadar aşkın ki kabul edip etmeyeceğimi bilemiyorum.

Kortej kısa bir süreden beri bir bulvarda ilerliyordu. Ağaçlardan serin bir gölge iniyor, güneşin neşeli ışınları yeşilliklerde şarkılar söylüyordu. Birden bir arabanın kapısından eğilen sersem bir kadın ağzından, "Şuraya bakın! Burası muhteşem!" sözlerini kaçırdı.

O sırada kortej Montparnasse Mezarlığı'na girmişti. Sesler kesildi ve ağaçlıklı yolda sadece tekerleklerin kumun üstündeki gıcirtısı duyuldu. Mezarlığın sonuna kadar gitmek gerekiyordu, Verteuillerin aile mezarı en arkada sağdaydı: bir şapeli andıran, heykelciklerle süslenmiş beyaz mermerden, büyük bir mezar. Tabutun bu şapelin kapısının önüne indirilmesinden sonra konuşmalar başladı.

Dört konuşmacı vardı. Eski bir bakan, entrikayı hor görmese Fransa'yı kurtarabilecek mütevazı bir deha olarak tanıttığı kontun siyasi yaşamını anlattı. Sonra bir dostu, ardından herkesin ağladığı Verteuil'ün özel erdemlerinden bahsetti. Sonra kontun onursal başkanı olduğu bir sanayi şirketini temsilen, kimsenin tanımadığı bir beyefendi söz aldı. En sonunda ufak tefek bir adam soğuk bir yüz ifadesiyle Ahlaki ve Siyasal Bilimler Akademisi'nin üzüntülerini dile getirdi.

Bu arada törene katılanlar yandaki mezarlarla ilgileniyor, mermer plakaların üzerindeki yazıları okuyordu. Kulak kabartanlar konuşmalardan sadece bazı sözcükleri duyuyordu. "...yüreğin nitelikleri, soylu kişiliklerin cömertliği ve iyilikseverliği..." sözlerini işiten bir ihtiyar dudaklarını bükerek mırıldandı:

— Tabii canım, onu tanırdım, köpeğin tekiydi!

Son veda göklere uçuştı gitti. Rahiplerin bedeni kutsaması üzerine herkes arabalarına yollandı ve bu gözden ırak köşede tabutu aşağı indiren mezar kazıcılarından başka kimse kalmadı. İpler boğuk bir sesle birbirine sürtüyor, meşe tabut çatırdıyordu. Verteuil Kontu artık evindeydi.

Ve kontes şezlongundan kıpırdamadı. Kemerinin püskülüyle oynamaya devam ediyor, gözlerini tavana dikmiş, yavaş yavaş güzel beyaz yanaklarını kızartan bir düşü dalıyordu.

II

Madam Guérard duldu. Sulh hâkimi olan kocasını sekiz yıl önce kaybetmişti. Burjuvazinin üst katmanlarına mensuptu ve iki milyon franklık bir servete sahipti. Üç çocuğu, üç oğlu vardı, babalarının ölümünden sonra her birine beş yüz bin frank miras kalmıştı. Ama bu çocuklar katı, soğuk, yapmacık kuralları olan bu ailede yabancı sürgünler gibi yetişmiş, neden kaynaklandığı bilinmeyen hevesler ve çılgınlıklar edinmişlerdi. Birkaç yılda beş yüz bin franklarını saçıp savurmuşlardı. Mekanîğe ilgi duyan en büyükleri Charles olağanüstü icatlar için deli gibi para harcamıştı. Ortancaları Georges parasını kadınlarla yiyip bitirmişti. En küçükleri Maurice birlikte bir tiyatro inşa etmeye giriştiği bir arkadaşı tarafından dolandırılmıştı. Şimdi üç kardeş onlara bakmayı ve onları barındırmayı çok isteyen, ama tedbirli davranıp dolaplarının anahtarlarını hep ceplerinde taşıyan annelerinin yanında kalıyorlardı.

Bu aile Marais'de, Turenne Sokağı'nda geniş bir dairede yaşıyordu. Madam Guérard altmış sekiz yaşındaydı. Yaşını aldıkça takıntıları başlamıştı. Evinde bir manastırın sessizliğini ve tertipliliğini istiyordu. Cimriydi, şekerleri sayıyor, dibinde içki kalmış şişeleri bizzat tıpalıyor, masa örtüsünün üstüne ihtiyaçtan fazla tabak çanak koymuyordu. Onu elbette ki çok seven oğulları üstünde, otuzlu yaşlara gelmiş olmaları ve saçma sapan işlerle uğraşmalarına rağmen mutlak bir otorite kurmuştu. Ama kendini bu üç şeytanın arasında yalnız hissettiğinde belli belirsiz endişelere kapılıyor, nasıl geri çevireceğini bilemeyeceği bir para talebi gelir diye sürekli korkuyordu. Bu yüzden mal varlığını gayrimenkule yatırmıştı: Paris'te üç evi ve Vincennes'de arazileri vardı. Bu mülkler canını çok sıkırsa da kafası rahattı, böylece oğullarına bir seferde büyük meblağlar vermemek için bir bahanesi vardı.

Zaten Charles, Georges ve Maurice evin masraflara ayrılan parasını ellerinden geldiğince tırtıklıyorlardı. Sıklıkla evde oturuyor, birbirlerini oburlukla suçlayarak lokmalarını bile tartışıyorlardı. Annelerinin ölümünün kendilerini yeniden zenginleştireceğini biliyor, bu bahane hiç çalışmadan beklemleri için yeterli oluyordu. Hiç söz etmeseler de kafalarını sürekli mirası nasıl paylaşacakları kurcalıyordu; anlaşılmazlarsa mülklerin satılması gerekcekti ve bu da her zaman zarar etmek demekti. Bunları hiçbir kötü niyet beslemeksizin, sadece her şeyi öngörebilmek için düşünüyorlardı. Neşeli, iyi yürekli, yeterince dürüst çocuklardı, herkes gibi onlar da annelerinin olabildiğince uzun yaşamasını istiyorlardı. Anneleri onları rahatsız etmiyordu. Sadece bekliyorlardı, o kadar.

Madam Guérard bir akşam masadan kalkarken rahatsızlandı. Oğulları onu yatmaya zorladılar ve iyi olduğunu, yalnızca migreni tuttuğunu söyleyince onu hizmetçi kadınla baş başa bıraktılar. Ama yaşlı kadın ertesi gün daha da fenalaşınca aile doktoru endişelenerek bir konsültasyon istedi. Madam Guérard'ın hayatı tehlikedeydi. Bunun üzerine kadının ölüm döşeginin etrafında sekiz gün boyunca bir dram yaşandı.

Hastalığı yüzünden odasına çivilenen yaşlı kadının ilk isteği tüm anahtarları toplatmak ve yastığının altına saklamak oldu. Yatağında da otoritesini sürdürmek, dolaplarının yağmalanmasını engellemek istiyordu. İçinde çatışmalar yaşadı, kuşkular yüreğini kemirdi. Uzun tereddütlerden sonra kararını verdi. Yanındaki üç oğlunu dalgın gözlerle süzerek aklına uygun bir düşünce gelmesini bekledi.

Bir gün güvenilir bulduğu Georges'a yaklaşmasını işaret edip ona alçak sesle:

— Bak, bu büfenin anahtarı, oradan şeker al... Kapısını iyi kapatıp anahtarı geri getir, —dedi.

Birkaç gün sonra Georges'dan kuşku duymaya başladı, oğlu ayağa kalkar kalmaz, şöminenin üzerindeki bibloları cebine indireceğinden korkarmış gibi onu göz hapsine aldı. Charles'ı yanına çağırdı, anahtarı bu kez ona teslim ederken:

— Hizmetçi kadın seninle gelecek. Çarşafı çıkarırken onu izleyip dolabın kapısını sen kapatacaksın, —diye mırıldandı.

Can çekişirken bile en büyük ıstırapı evin harcamalarını denetleyememektir. Oğullarının çılgınca girişimlerini hatırlıyor, müsrif, tembel, boğazlarına çok düşkün, kafadan çatlak olduklarını biliyordu. Annelerinin düşlerinin hiçbirini gerçekleştiremeyen, ev ekonomisine zarar veren ve katı kurallarını çiğneyen çocuklarına hiç saygısı kalmamıştı uzun zamandır. İçinde kalan tek şey onlara olan bağlılığıydı, bu da onları bağışlamasını sağlıyordu. Yalvaran gözlerinin derinliklerinde kendisine merhamet edip, çekmecelerini boşaltmak, mülkünü paylaşmak için o ölene kadar beklemelerini istediği okunuyordu. Bu paylaşım onun varlığında gerçekleşirse, mecburen sonu gelmeye başlayan pintiliği için bir işkence olacaktı.

Bu arada Charles, Georges ve Maurice annelerine çok iyi davranıyorlardı. İçlerinden birinin hep onun yanında kalacağı şeklinde bir karar almışlardı. Bu içten bağlılık ona gösterdikleri her türlü özenden anlaşılıyordu. Ama istemeseler de dış dünyanın gamsızlıklarını, içtikleri sigaranın kokusunu, şehirdeki söylentileri de beraberlerinde getiriyorlardı. Hasta bencilliğiyle, bu son saatinde onlar için her şey anlamına gelmemenin ıstırapını çekiyordu. Üstelik zayıf düştükçe duyduğu güvensizlikler genç oğullarıyla arasında artan bir sıkıntı yaratıyordu. Kendilerine

kalacak mirası düşünmeseler de servetini son nefesine kadar savunması akıllarına bu parayı düşürüyordu. Onlara korkularını açıkça dışa vuran öyle sert bakışlar yöneltiyordu ki gözlerini kaçırmak zorunda kalıyorlardı. Bunu görünce ölmesini beklediklerini sanıyordu ve gerçekten de, bakışlarının bu sessiz sorgulayıcılığıyla onları âdeta sürekli bunu düşünmeye teşvik ediyordu. Oğullarında para hırsının doğmasına yol açan ta kendisiydi. İçlerinden birinin düşlere daldığını fark edince yüzü solmuş bir halde ona:

— Yanıma gel... Ne düşünüyorsun? —diye soruyordu.

— Hiçbir şey, anne.

Ama oğlu hafifçe irkilmişti. O da başını yavaşça iki yana sallayıp ekliyordu:

— Çocuklarım, sizi çok huzursuz ediyorum. Canınızı sıkmayın, kısa süre sonra burada olmayacağım.

Oğulları etrafına toplanıp ona kendisini sevdiklerine, onu bu hastalıktan kurtaracaklarına dair yeminler ediyorlardı. O ise inatçı bir işaretle hayır diyor, daha derin kuşkulara gömülüyordu. Bu, paranın zehirlediği dehşet verici bir can çekişmeydi.

Hastalık üç hafta sürdü. En ünlü hekimler getirilerek beş konsültasyon daha yapıldı. Hizmetçi kadın madamın oğullarına onun bakımı için yardım ediyor, ama alınan tedbirlere rağmen evde biraz huzursuzluk yaşıyordu. Tüm umutlar kaybolmuştu; doktor, hastanın her an ölebileceğini bildirdi.

Bir sabah annelerinin uyuduğunu sanan çocuklar pencerenin kenarında, ortaya çıkan bir sıkıntı hakkında konuşuyorlardı. 15 temmuz günüydü, anneleri evlerinin aylığını kiracılarından hep kendisi aldığından bu parayı nasıl tahsil edeceklerini, ne yapacaklarını bilemiyorlardı. Kapıcılar şimdiden talimatları almaya gelmişlerdi. Anne-

leri ölmek üzereyken ona bu işlerden söz edemiyorlardı. Yine de bir felaket yaşanırsa şahsi giderlerini karşılamak için kiracılara ihtiyaçları olacaktı.

Charles alçak sesle:

— Tanrım! İsterseniz kiracılara ben gideyim... Durumu anlayışla karşılayıp parayı ödeyeceklerdir, —dedi.

Ama Georges'la Maurice bu fikirden pek hoşlanmamış gibiydi. Onlar da kuşkulara kapılmaya başlamışlardı.

Georges:

— Sana eşlik edebiliriz. Üçümüzün de ödemeleri var, —dedi.

— Yok artık! Size parayı getireceğim... Herhalde hepsini alıp gideceğimi sanmıyorsunuzdur!

— Hayır, ama birlikte gitmemiz daha uygun olacak.

Ve birbirlerine baktılar, gözlerinde miras paylaşımının öfkesi ve hıncı parıldıyordu şimdiden. Vasiyetname açıldı, hepsi en büyük payın kendisine düşmesini güvence altına almak istiyordu. Charles kardeşlerinin mırıldanarak paylaştığı düşünceleri yüksek sesle dile getirdi:

— Beni dinleyin, hepsini satmamız daha iyi olacak... Bugün tartışırsak yarın birbirimizi yeriz.

Ama bir inilti duydular ve hızla başlarını çevirdiler. Anneleri solgun yüzü, sert bakışları, titreyen bedeniyle yatağında doğrulmuştu. Konuşulanları anlamıştı, sıska kollarını uzatarak korku dolu bir sesle tekrarlamaya başladı:

— Evlatlarım... evlatlarım...

Ve bir çırpınıyla yastığının üzerine yığılıp oğullarının onu soyup soğana çevirdiği gibi iğrenç bir düşünceyle öldü.

Üç kardeş de dehşete kapılarak yatağın önünde diz çöktü. Annelerinin elini öptüler, hıçkırıklara boğularak gözlerini kapattılar. O an akıllarına çocuklukları geldi,

artık öksüzdüler. Ama bu korkunç ölüm içlerine bir vicdan azabı ve bir kin olarak yerleşti.

Hizmetçi kadın, Madam Guérard'ı cenaze törenine hazır etmek için temizledi. Ölünün başında beklemesi için bir rahibe çağrıldı. Bu arada üç kardeş ölümü bildirmek, ölüm ilanını vermek, cenaze hazırlıklarına girişmek için çıkmışlardı. Gece nöbetleşe rahibeyle birlikte ölünün başında durdular. Perdeleri çekilmiş odada Madam Guérard'ın cesedi yataktaydı, başı kaskatı kesilmiş, elleri kavuşturulmuş, göğsüne de gümüş bir haç konmuştu. Yanındaki şamdanda kalın bir mum yanıyordu. Kutsanmış su dolu vazoun içinde bir şimşir dalı vardı. Gece nöbeti sabah serinliğinde bitti. Rahibe kendini iyi hissetmediği için bir bardak sıcak süt istedi.

Cenaze kortejinin toplanmasından bir saat önce merdivende bir kalabalık oluştu. Evin araba kapısına gümüş püsküllü siyah kumaşlar asılmıştı. Etrafı şamdanlarla çevrili, üzeri çelenkler ve buketlerle kaplı tabut dar bir şapelin en arka ucuna yerleştirilmiş gibi buraya konmuştu. İçeri giren herkes tabutun kenarındaki kutsal sudan biraz alarak ölünün bedenine serpti. Kortej saat on birde yola koyuldu. Başı Madam Guérard'ın oğulları çekiyordu. Arkalarından ölçülü adımlarla yürürken kaldırımları doldurmuş meraklılara yan yan bakan hâkimler, tanınmış sanayiciler, ağırbaşlı ve itibarlı burjuvalar geliyordu. Kortejin sonunda on iki yas arabası vardı. Mahalleli onları sayıyor, gözlerini onlardan alamıyordu.

Bu arada cenazeye katılanlar, siyah takım elbiseler, eldivenler giymiş, başlarını öne eğmiş, yüzleri ağlamaktan kızarmış bir halde tabutun arkasında yürüyen Charles, Georges ve Maurice için üzülmüyorlardı. Zaten tek bir şey söyleniyordu: Annelerini adaba uygun bir şekilde defnediyorlardı. Cenaze arabası üçüncü sınıf olduğu için

binlerce frank tasarruf edildiği düşünülüyordu. Yaşlı bir noter hafif bir gülümsemeyle:

— Madam Guérard parayı kendi ödeseydi kortej altı araba eksik olurdu, —dedi.

Kilisenin kapısına siyah örtü asılmıştı, orglar çalıyordu, bölge rahibi, ölenin günahlarının bağışlanması için bir dua okudu. Ardından, cenazeye katılanların hepsi naaşın önünden geçtikten sonra, mezarlığa gidemeyecekleri karşılamak için nefte yan yana duran üç kardeşi gördüler. Madam Guérard'ın üç oğlu on dakika boyunca kolları havada, dudaklarını ısırarak, gözyaşlarını bastırarak kimilerini tanımadıkları kişilerin ellerini sıktılar. Öyle ki kilisenin boşalmasıyla yeniden cenaze arabasının ardında ağır ağır yürümeye koyulmak bile onları rahatlatmıştı.

Guérard ailesinin yeraltı mezarı Père-Lachaise Mezarlığı'ndaydı. Birçok kişi yürürken bazıları da yas arabalarına bindi. Bastille Meydanı'nı geçen kortej Roquette Sokağı'na girdi. Gelip geçenler şapkalarını çıkarıyorlardı. Bu, kalabalık mahallenin işçilerinin elleriyle kopardıkları ekmeklerin arasında sosislerini yerken geçişini seyredecekleri türden, zengin bir kortejdi.

Mezarlığa ulaşan kortej sola döner dönmez mezarın karşısına ulaştı: Burası, alınlığına siyah harflerle *Guérard Ailesi* sözcükleri kazınmış küçük, gotik bir şapeldi. Oymalı dökme demir kapı ardına kadar açıktı ve içeride, üzerinde mumlar yanan bir sunak görülüyordu. Şapelin etrafında aynı estetik anlayışına göre inşa edilmiş başka yapılar sıralanıyor, sokaklar oluşturunuyorlardı; bu görüntü âdeta yeni yapılmış ve simetrik olarak dizilmiş dolapların, komodinlerin, yazı masalarının yer aldığı bir mobilyacı vitrinini andırıyordu. Dalıp gitmiş, kendilerini bu mimariye kaptırmış katılımcılar yakındaki yolun ağaçları altında gölgelik bir yer arıyorlardı. Bir kadın, bir meza-

rın üzerindeki mis kokulu, çiçek açmış muhteşem bir gül fidanını hayranlıkla izlemek için kortejden uzaklaşmıştı.

Bu arada tabut aşağıya indirilmişti. Mavi gömlekli mezar kazıcılar birkaç adım ötede beklerken bir rahip son duaları okudu. Üç oğul da gözlerini taş kapağı kaldırılmış, açık mezara dikmiş, hıçkırarak ağlıyorlardı; zamanı gelince kendileri de bu serin gölgeliğin altında uymaya geleceklerdi. Mezar kazıcılar yaklaştığında dostları onları dışarı çıkardı.

İki gün sonra annelerinin noterinde dişlerini sıkmış bir halde, sanki hiçbir şey yaşanmamış gibi kuru gözlerle, bir santimlerini¹ bile kaptırmamak için didişen üç azılı düşmanın öfkesiyle birbirlerine girdiler. Beklemek, mülkleri satmakta acele etmemek onlar için daha kârlı olurdu. Ama hatalarını birbirlerinin yüzüne vuruyorlardı: Charles icatlarına yeniden başlayıp tüm parasını yiyecekti; Georges'un kesin kendisini soyup soğana çeviren bir sevgilisi vardı; Maurice kuşkusuz yeniden çılgınca girişimlerde bulunup tüm sermayelerini bitirecekti. Noter boşuna bir çabayla onları makul bir uzlaşmaya davet etti. Birbirlerine mahkeme celbi göndereceklerini söyleyerek ayrıldılar.

İçlerinde cimriliği ve parasının çalınması kaygılarıyla anneleri canlanıyordu. Paranın zehirlediği ölümden sadece öfke doğar. Tabutların üzerinde dövüşülür.

III

Mösyö Rousseau yirmi yaşındayken, on sekiz yaşındaki öksüz Adèle Lemerrier ile evlenmişti. O zamanlar ikisinin yetmiş frankları vardı. İlk başta bir araba kapısının önünde mektup kâğıdı ve mühür mumu sattılar.

1 Frangın yüzde birine tekabül eden para birimi. (ç.n.)

Ardından, avuç içi kadar, kovuktan hallice bir dükkân kiralayıp on yıl boyunca sermayelerini artırmaya çabaladılar. Şimdi Clichy Sokağı'nda değeri yaklaşık elli bin frangı bulan bir kırtasiyecileri vardı.

Adèle'in sağlığı pek de yerinde değildi. Hep biraz öksürükten mustarip olmuştu. Dükkânın boğucu havası, tezgâhta uzun süre hareketsiz kalmak ona iyi gelmiyordu. Danıştıkları bir doktor ona dinlenmesini ve güzel havalarda yürüyüş yapmasını tavsiye etmişti. Ama bunlar, kısa sürede kenara biraz para koyup sonra bunu huzur içinde yemek isteyen birinin uyabileceği tavsiyeler değildir. Adèle dükkânı devredip taşraya çekildiklerinde dinleneceğini, rahat rahat gezineceğini söylüyordu.

Mösyö Rousseau onu solgun yüzü, yanaklarındaki kırmızı beneklerle gördüğünde çok endişeleniyordu. Ama kırtasiye dükkânı bütün vaktini aldığından sürekli yanında olamıyor, tedbirsiz davranmasını engelleyemiyordu. Haftalar boyunca onunla sağlığı hakkında konuşacak vakti bulamıyordu. Bazen hafifçe kuru kuru öksürdüğünü duyduğunda öfkeleniyor, ona şalını takmasını, Champs-Élysées'de bir tur atacaklarını söylüyordu. Ama Adèle gezinti dönüşü daha da yorgun oluyor, daha fazla öksürüyordu; Mösyö Rousseau yeniden dükkânın koşturmasına dalıyor, yeni bir öksürük nöbetine kadar hastalık unutuluyordu. Ticarete işler böyledir: İnsan tedavi olmaya zaman bulamadan ölür.

Bir gün Mösyö Rousseau doktoru bir kenara çekti ve ona karısının hayatının tehlikede olup olmadığını açık açık sordu. Doktor önce bunun bünyeye bağlı olduğunu, çok daha ağır durumdaki hastaların iyileştiklerini gördüğünü söyledi. Sonra, soru yağmuruna dayanamayıp baklayı ağzından çıkararak Madam Rousseau'nun veremin son safhalarına yaklaştığını belirtti. Bu açıkla-

mayı duyan Rousseau'nun benzi soldu. Adèle'i her gün beyaz ekmek yemeye başlamalarından önceki yoğun çabalarından dolayı seviyordu. O sadece karısı değil, çalışkanlığını ve zekâsını yakından tanıdığı bir ortaktı. Onu kaybederse hem aşkından hem de işinden olacaktı. Yine de metin olması gerekiyordu, bir kenara çekilip ağlamak için dükkânını kapatamazdı. Hiçbir şeyi açığa vurmadı, Adèle'i kızarmış gözleriyle ürkütmemeye çalıştı. Yeniden işine yoğunlaştı. Bir ay boyunca bu hüzünlü duyguları yaşadktan sonra kendini doktorların sık sık yanıldıklarına ikna etti. Karısının hastalığı ilerlemiş gibi görünmüyordu. Sonunda işleriyle meşgul olup kendisini fazla üzmeden, zihninde sürekli olarak ertelediği felaketi bekleyerek onun yavaş yavaş ölmesini izlemeye karar verdi.

Adèle ara sıra:

— Ah! Kırlara taşındığımızda sağlığımın nasıl yerine geldiğini göreceksin!.. Tanrım! Sadece sekiz yıl kaldı. Çarçabuk geçecek, —diyordu.

Mösyö Rousseau küçük bir birikimle işlerini bırakıp taşraya yerleşemeyeceklerini düşünüyordu. Zaten bunu en başta Adèle istemezdi. Bir meblağ belirlendiğinde ona ulaşmak gerekirdi.

Bu arada Madam Rousseau iki kere yatağa düştü. İyileşip tezgâhına indi. Komşuları, “İşte uzun süre yaşamayacak zavallı bir kadın,” diyordu. Ve yanılmıyorlardı da. Dükkânın yıllık bilançosunu çıkarma dönemi geldiğinde Madam Rousseau üçüncü kez yatağa düştü. Sabah gelen doktor onunla konuşup dalgın bir ifadeyle bir reçete yazdı. Kocas, doktorun bahsettiği ölümcül felaketin yaklaştığını anladı. Ama aşağıda sayım döküm işlemleri vardı, işinden ancak ara sıra, zor bela beş dakikalığına sıyrılabilirdi. Doktor oradayken yukarı

çıkıyor, doktorla aşağı iniyor, yemekten önce kısa bir süre tekrar dönüyor, saat on birde, odalardan birinin köşesine koydurduğu yaylı bir yatakta yatıyordu. Hastaya hizmetçi Françoise bakıyordu. Nezaket ve tertiplilikten nasibini almamış, Auvergneli ürkütücü bir kızdı bu Françoise. İri, kaba elleriyle ölüm döşegindeki kadını itip kakıyor, ilaçlarını asık bir suratla getiriyor, darma-dağın bıraktığı odayı süpürürken katlanılmaz bir gürültü yapıyordu; yapış yapış olmuş küçük ilaç şişeleri komodinin üzerinde düzensiz bir şekilde duruyor, leğenler asla yıkanmıyor, toz bezleri iskemlelerin arkalıklarından sarkıyordu; döşeme eşyalarla dolu olduğundan insan nereye basacağını bilemiyordu. Yine de hiç yakınmayan Madam Rousseau çağırdığı hizmetçi kadın gelmediği zaman duvarı yumruklamakla yetiniyordu. Françoise'ın tek görevi ona bakmak değildi, aşağıda dükkânı temizliyor, patron ve çalışanlar için yemek yapıyor, dahası alış-verişe gidiyor ve beklenmedik işlere koşturuyordu. Bu yüzden madam sürekli yanında olmasını isteyemiyordu. Ona zaman varsa bakılıyordu.

Zaten Adèle yatağında bile işlerle ilgileniyordu. Satışları takip ediyor, her akşam ciroyu soruyordu. Bilanço işi onu endişelendiriyordu. Kocasını birkaç dakikalığına yukarı çıktığında ona sağlığından asla söz etmiyor, sadece kazançlarını nasıl artıracabileceklerini soruyordu. O yıl gelirlerinin vasat, yani geçen yıldan bin dört yüz frank düşük olduğunu öğrendiğinde çok kederlendi. Ateşi iyice yükseldiğinde bile yastığının üstünde geçen haftanın siparişlerini düşünüyor, hesaplamalar yapıyor, dükkânı yönetiyordu. Odada uzun süre kalırsa kocasını aşağı inmesi için o uyarıyordu. Orada olması hastalığını iyileştirmeyecek, işleri riske atacaktı. Çalışanların aylaklık ettiklerinden emindi üstelik, kocasına sürekli olarak:

— Dostum, aşağıya in, seni temin ederim ki hiçbir şeye ihtiyacım yok. Okullar açılıyor, defter tedarik etmeyi unutma, elimizdekiler yetmez, —diye tekrarlıyordu.

Uzun süre hastalığının gerçek durumu hakkında kendini aldattı. Sürekli olarak ertesi gün iyileşip yeniden tezgâhının başına geçeceğini umuyordu. Hatta planlar yapıyordu: Yakında dışarı çıkabilirse bir pazar gününü Saint-Cloud'da geçireceklerdi. Ağaçları görmeyi hiç bu kadar arzu etmemişti. Bir sabah durumu aniden ciddileşti. Gece tek başınayken gözlerini kırpmadı, öleceğini anlamıştı. Akşama kadar bakışlarını tavana sabitleyerek düşündü ve hiçbir şey söylemedi. Akşam kocasına bir fatura yazarmış gibi sakın sakın:

— Beni dinle, —dedi.— Yarın bir noter getireceksin. Yakınlarda, Saint-Lazare Sokağı'nda bir tane var.

— Ama neden noter çağıracağım ki? —diye haykırdı Mösyö Rousseau.— Kuşkusuz henüz o aşamada değiliz.

Ama karısı sakın ve makul bir ifadeyle:

— Her şey olabilir! diye devam etti. İşlerimizin yolunda olduğunu bilmek içimi rahatlatacak... Hiç paramız yokken mal ortaklığı sözleşmesiyle evlendik. Bugün elimizde biraz para varken ailemin gelip varını yoğunu almasını istemiyorum... Kız kardeşim Agathe miras bırakacağım kadar iyi biri değil. Her şeyimi yanımda götürmeyi tercih ederim.

Kocasının ertesi gün noteri getirmesi için ısrar etti. Tedbirlerin iyi alınması ve anlaşmazlık çıkmaması için notere peş peşe sorular sordu. Vasiyet hazırlanıp noter gittiğinde yatağına uzanıp:

— Şimdi huzurlu öleceğim, —diye mırıldandı.— Kızlara taşınmak için iyi kazanmıştım, oraya gidemeyeceğim için üzülmediğimi söyleyemem. Ama sen gideceksin... Seçtiğimiz yere, Melun yakınlarında annenin doğduğu köye yerleşeceğine söz ver... Bu beni teselli eder.

Mösyö Rousseau hüngür hüngür ağlamaya başladı. Karısı onu avutacak sözler söyledi, yerinde tavsiyeler verdi. Tek başına sıkılırsa yeniden evlenmeye hakkı vardı; ancak biraz yaşlıca bir kadın seçmeliydi, çünkü genç kızlar dullarla paraları için evleniyordu. Hatta ona tanıdıkları bir kadından bahsetti, kocası onunla evlenirse kendisinin de mutlu olacağını söyledi.

Aynı gece korkunç bir şekilde can çekişmeye başladı. Boğuluyor, soluk alamıyordu. Françoise bir iskemlede uyuyakalmıştı. Yatağın başucunda ayakta duran Mösyö Rousseau orada olduğunu, onu yalnız bırakmadığını söylemek için ölmek üzere olan karısının elini tutup sıkmaktan başka bir şey yapamıyordu. Madam Rousseau ertesi sabah büyük bir dinginlik hissetti, yüzü bembeyaz, gözleri kapalıydı, hafifçe soluk alıp veriyordu. Kocası dükkânı açmak için Françoise'la birlikte aşağı inebileceğini düşündü. Tekrar yukarı çıktığında karısını hâlâ yüzü bembeyaz, aynı pozisyonda kaskatı kesilmiş bir halde buldu; tek fark gözlerinin açık olmasıydı. Ölmüştü.

Mösyö Rousseau uzun süredir onu kaybedeceğini biliyor, kendini hazırlıyordu. Ağlamadı, sadece bitkinlikten çökmüştü. Aşağı inip Françoise'ın kepenkleri kapatmasını seyretti, üzerine "Cenaze nedeniyle kapalıyız" yazdığı bir kâğıdı dört mühür mumuyla orta kepenge yapıştırdı. Üst katta, bütün sabah odayı temizleyip düzenlemekle geçti. Françoise yerleri bir bezle sildi, küçük ilaç şişelerini ortadan kaldırdı, ölünün yanına yanan kalın bir mum ve bir kap kutsanmış su koydu; çünkü Adèle'in yılan dilli kız kardeşi Agathe gelecekti ve hizmetçi kadın evi temiz tutmamakla suçlanmak istemiyordu. Mösyö Rousseau gerekli işlemleri yapması için bir çalışanını gönderdi. Kendisi de kiliseye gidip kortej fiyatı üzerine uzun uzun tartıştı. Üzgün olsa da onu soymalarına izin verecek hali

yoktu. Karısını seviyordu ve kendisini hâlâ görüyorsa kuşkusuz rahipler ve cenaze işleri görevlileriyle pazarlık yapmasına sevineceğinden emindi. Bununla birlikte yaşadıkları mahalleye iyi görünmek için yeterince saygın bir tören düzenlemek istiyordu. Sonunda fiyatı kabul etti, kiliseye yüz altmış, cenaze işlerine üç yüz frank verecekti. Ufak tefek masraflarla bunun kendisine en az beş yüz franga mal olacağını düşünüyordu.

Eve döndüğünde Agathe'la karşılaştı, baldızı ölünün yanına oturmuştu. Kırmızı gözlü, mavimtırak ince dudaklı, uzun boylu, zayıf bir kadındı. Üç yıldan beri araları açık olduğundan onu görmemişti. Agathe yapmacık bir ifadeyle ayağa kalkıp eniştesine sarıldı. Ölüm tüm kavgaları sona erdirir. Sabah ağlayamayan Mösyö Rousseau, kaskatı kesilmiş, burun kanatları iyice yapışmış, bembeyaz yüzü tanıyamayacağı kadar küçülmüş zavallı karısını görünce hıçkırıklara boğuldu. Agathe'ın gözleri kuruydu. En güzel koltuğa kurulup bakışlarını ayrıntılı bir envanter çıkarırmış gibi odanın mobilyalarında yavaşça gezdirdi. O ana kadar miras sorusunu sormamış olsa da çok endişeli olduğu ve bir vasiyet yazılıp yazılmadığını öğrenmek istediği apaçık ortadaydı.

Tören sabahı ölünün tabuta yerleştirileceği sırada cenaze işlerinin hata yaparak çok kısa bir tabut gönderdiği anlaşıldı. Taşıyıcılar başka bir tabut getirmeye gittiler. Bu arada cenaze arabası kapının önünde görüldüğünde bütün mahalle ayağa kalktı. Bu Mösyö Rousseau için yeni bir ıstıraptı. Defin işlemini bu kadar bekletmek sanki karısını diriltecekti! Nihayet zavallı Madam Rousseau'nun tabutu aşağı indirildi ve siyah örtü asılmış kapının altında sadece on dakika sergilendi. Aralarında mahallenin tüccarlarının, binanın kiracılarının, karı kocanın dostlarının, paltolu birkaç işçinin olduğu yüz kişilik bir grup

sokakta bekliyordu. Mösyö Rousseau'nun başını çektiği kortej yola koyuldu.

Kortej geçerken hızla haç çıkaran komşular alçak sesle konuşuyorlardı. Kırtasiyeci değil mi bu? Hani o ufak tefek, yüzü sapsarı, bir deri bir kemik kalmış kadın? Ol-sun! Toprağın altında daha rahat edecek! İnsanoğlu işte, bugün var, yarın yok! Yaşlılık günlerinde keyif çatmak için çalışan tuzu kuru tüccarlar! Kırtasiyeci şimdi toprağının keyfini sürecektir! Ve komşu kadınlar açık başı, solgun yüzü, rüzgârda uçuşan seyrek saçlarıyla cenaze arabasının arkasında tek başına yürüyen Mösyö Rousseau'nun çok iyi görüldüğünü söylüyorlardı.

Rahipler kilisedeki töreni kırk dakikada geçıştirdiler. Agathe en ön sırada oturmuş, yanan mumları sayıyor gibiydi. Kuşkusuz eniştesinin bu kadar gösterişli bir tören düzenlememiş olmasını diliyordu; zira vasiyet yoksa ve mirasın yarısına konarsa kendisi de kortejin ücretinin yarısını ödemek zorunda kalacaktı. Rahiplerin son duayı okumasıyla kutsal su kabı elden ele dolaştı ve kiliseden çıkıldı. Neredeyse herkes dağıldı. Kadınların binmiş oldukları üç yas arabası ilerliyordu. Cenaze arabasının arkasında sadece başı hâlâ açık olan Mösyö Rousseau ve sıvışmanın saygısızlık olacağını düşünen otuz kadar dostu kalmıştı. Cenaze arabası sadece beyaz püsküllü siyah bir örtüyle süslenmişti. Yoldan gelip geçenler şapkalarını çıkarıp hızla uzaklaşıyorlardı.

Aile mezarlığı olmadığı için Mösyö Rousseau, Montmartre Mezarlığı'nda beş yıllığına bir mezar kiralamış, ileride kendi mezarını alıp karısını oraya yatırmaya karar vermişti.

Cenaze arabası ağaçlıklı bir yolun sonunda durduğunda tabut alçak mezarlar arasından, yumuşak toprağa kazılmış bir çukura kadar omuzlarda taşındı. Defin işle-

mine katılanlar sessizce yürüyorlardı. Rahip ağzının içinde birkaç sözcük geveledikten sonra çekildi. Her yanda çitlerle çevrilmiş küçük bahçeler, yeşil ağaçların gölgesinde şebboylarla süslenmiş mezarlar vardı, bu yeşilliklerin ortasındaki beyaz taşlar yepyeni ve neşeli görünüyordu. Mösyö Rousseau üzerinde ayaklı bir vazonun bulunduğu ince bir sütundan oluşan bir anıta hayran kalmıştı. Sabah bir mermerci elindeki planlarla gelip onu canından bezdirdi. Mösyö Rousseau kalıcı mezarını alınca karısına üzerinde o güzel vazonun yükseldiği sütunlu bir mezar yaptırmayı düşündü.

Bu arada dükkâna birlikte döndükleri Agathe sonunda mirastan söz etmeye karar vermişti. Bir vasiyet olduğunu öğrenince hemen ayağa kalktı ve kapıyı çarpıp çıktı. Bu viraneye bir daha asla ayak basmayacaktı. Derin bir keder ara sıra Mösyö Rousseau'nun boğazını düğüm-lüyordu; ama onu asıl sarsan, kafasını allak bullak eden, elinin ayağının titremesine neden olan şey, dükkânın hafta içi bir gün kapalı kalmasıydı.

IV

Ocak ayı çok sert geçmişti. Ne iş, ne ekmek ne de kömür vardı. Morisseaular yoksulluktan perişan olmuşlardı. Kadın çamaşırcı, kocası duvarcıydı. Batignolles'deki Cardinet Sokağı'nda, mahalleliyi tedirgin eden kapkara bir evde oturuyorlardı. Beşinci kattaki odaları öyle viran bir haldeydi ki tavandaki çatlaklardan içeriye yağmur giriyordu. Yine de, on yaşında bir yumurcak olan oğulları Charlot'nun geleceği için iyi beslenmesi dertleri olmasa hiçbir şeyden yakınmayacaklardı.

Çocuk zayıf, çelimsizdi, en ufak şeyde yatağa düşüyordu. Okula gittiği zamanlar, her şeyi bir anda öğrenmek için çabalarsa eve döndüğünde hastalanıyordu. Gelgelelim çok zeki, çok sevimli, yaşına göre çok hoşsohbet bir çocuktur. Ebeveynleri ona yiyecek bir şey veremedikleri günlerde çılgınlar gibi ağlıyorlardı. Zaten oturdukları bina hasta olmaya o kadar elverişliydi ki komşu çocuklar sinekler gibi ölüyorlardı.

Sokaklarda buzlar kırılıyordu. Bu işe girmeyi başaran baba sokaklardaki buzu kazmayla dağıtıyor, akşam da aldığı iki frankla eve dönüyordu. Duvarcılık işleri yeniden başlayana kadar açlıktan ölmeyecekleri kadar yiyecekleri oluyordu.

Baba bir gün eve döndüğünde Charlot'yu yatakta buldu. Annesi nesi olduğunu bilmiyordu. Onu içinde tır tır titrediği bez gömleğinden daha sıcak tutacak bir ceket alması için Courcelles'e, eskici olan teyzesinin yanına göndermişti. Teyzesinde sadece çok geniş erkek paltoları vardı, çocuk eve titreyerek, içki içmiş gibi kendinden geçmiş bir halde dönmüştü. Şimdi kıpkırmızı yüzüyle yastığının üstünde yatıyor, saçma sapan bir şeyler geveliyor, bilme oynadığını sanıyor, şarkılar söylüyordu.

Annesi kırık bir camı örtmek için pencerenin önüne yırtık pırtık bir şal asmıştı; yukarıdaki iki açık camdan göğün solgun gri rengi sızıyordu. Yoksulluk komodinin tamamını boşaltmıştı, giysiler Mont-de-Piété'deydi, rehin verilmişti. Bir akşam bir masayla iki iskemleyi sattılar. Charlot yerde yatıyordu; hasta olduğundan beri yatak ona verilse de şiltenin yünü çeyrek frank için avuç avuç iki yüz gramlık paketler halinde bir eskici kadına götürüldüğünden orada da hiç rahat değildi. Anne ve baba artık bir köşede, köpeklerin bile tercih etmeyeceği hasır bir şiltede yatıyorlardı.

Sürekli olarak yatağında sıçrayan Charlot'ya bakıyorlardı. Bu yavrucuğa ne olmuştu da bu kadar çırpınıyordu? Belki de bir hayvan ısırılmıştı ya da ona kötü bir şey içirmişlerdi. Komşuları Madam Bonnet geldi, çocuğu yokladıktan sonra soğuk ısırdığını söyledi. Bunu daha önce görmüştü, kocasını buna benzer bir hastalıktan kaybetmişti.

Anne, Charlot'yu kollarıyla sarıp ağlamaya başladı. Baba bir doktor bulmak için deli gibi dışarı fırladı. Uzun boylu, asık suratlı bir doktor getirdi, adam çocuğun sırtını dinleyip göğsüne parmaklarıyla vurduktan sonra hiçbir şey söylemedi. Reçete yazabilmesi için Madam Bonnet'nin evine gidip bir kalem ve kâğıt getirmesi gerekti. Doktor hâlâ tek kelime etmemişti, dışarı çıkarken anne boğuk bir sesle:

— Mösyö, nesi var? —diye sordu.

Adam hiçbir açıklama yapmadan sadece:

— Zatülcenp, —diye yanıtladı.

Ardından bu kez kendisi:

— Yardımseverler Derneği'ne kayıtlı mısınız? —diye sordu.

— Hayır mösyö... Geçen yaz durumumuz iyiydi. Bu kış bizi perişan etti.

— Yazık! Çok yazık!

Ve yeniden uğrayacağını söyledi. Madam Bonnet eczane için bir frank borç verdi. Morisseau da iki frangıyla bir kilo sığır eti, kömür ve mum aldı. İlk gece iyi geçti. Ateş hiç sönmedi. Yüksek ateşle uykuya dalmış gibi görünen hasta çocuk artık kendi kendine konuşmuyordu. Küçük elleri alev alev yanıyordu. Onun bu ateşli haliyle derin bir uykuya daldığını gören ebeveynleri biraz olsun rahatladılar, ama sabah doktorun yatağın önünde hiç umudu kalmamış biri gibi yüzünü buruşturup başını iki yana sallaması karşısında yeniden korkuya kapılıp afalladılar.

Beş gün boyunca hiçbir değişiklik olmadı. Charlot kafasını yastığına gömmüş uyuyordu. Odadaki yoksulluğun serin esintisi çatı ve penceredeki deliklerden rüzgârla birlikte girermiş gibiydi. İkinci akşam annenin son gömleği satıldı, üçüncü akşam eczacıya ödeme yapmak için hastanın şiltesinden avuç avuç yün almak gerekti. Ardından geriye hiçbir şey kalmadı.

Morisseau buz kırmaya devam etse de aldığı iki frank yetmiyordu. Bu sert soğuk Charlot'yu öldürebilirdi, buzların erimesini istiyor ama geçim derdi yüzünden bundan korkuyordu. İşe gittiğinde sokakların beyaz olmasına seviniyor, ardından evde can çekişen oğlunu düşünüp var gücüyle artık güneşin açmasını, ilkbaharın ılık havasının karları eritmesini diliyordu. Yardımseverler Derneği'ne kayıt olsalardı doktora da ilaçlara da para ödemeyeceklerdi. Anne belediyeye başvurmuş ama ona talebin çok olduğunu, beklemesi gerektiğini söylemişlerdi. Yine de birkaç ekmek alabilmiş, merhametli bir kadın ona beş frank vermişti. Ardından yoksulluk yeniden başlamıştı.

Beşinci gün Morisseau son iki frangını getirdi. Buzlar erimiş, ona teşekkür edip işine son vermişlerdi. Bu, sonun başlangıcıydı: Soba yanmadı, ekmek alınamadı, doktorun yazdığı reçeteler eczaneye götürülmedi. Nenden duvarların ıslandığı odada baba ve anne inleyen oğullarının karşısında tir tir titriyorlardı. Madam Bonnet artık onları görmeye gelmiyordu, zira aşırı hassastı ve çocuğun hali içini parçalıyordu. Binada oturanlar kapılarının önünden hızla geçiyorlardı. Ara sıra gözyaşlarına boğulan anne yatağa uzanıp, onu yatıştırmak ve iyileştirmek istermiş gibi oğluna sarılıyordu. Neye uğradığını şaşırılmış olan baba saatlerce yırtık şalı çıkardığı pencerenin önünde duruyor, eriyen buzlara, çatılardan iri damlalar

halinde düşüp sokağı karartan sulara bakıyordu. Bunların belki de Charlot'ya iyi geleceğini düşünüyordu.

Bir sabah doktor bir daha gelmeyeceğini söyledi. Çocuk ölmek üzereydi.

— Onu bu nemli hava öldürdü, —dedi.

Morisseau yumruğunu göğsüne doğru salladı. Demek yoksullar her havada ölüp gidiyor! Don tutuyor, hiçbir işe yaramıyor; buzlar çözülüyor, daha da beter oluyordu. Karısı istese otuz kilo kömürle üçü birden yanabilirlerdi. Böylece her şey daha çabuk biterdi.

Yine de anne bir kez daha belediyeye gitti, gereksinimlerinin tedarik edileceğine dair söz aldı, şimdi bekliyorlardı. Ne korkunç bir gündü! Tavandan kara bir soğuk çöküyor, bir köşede yağmur damlaları için bir kova duruyordu. Dünden beri hiçbir şey yememişlerdi, çocuksa kapıcının getirdiği bir fincan bitki çayını içmişti. Başını ellerinin arasına almış, ne yapacağını bilemez bir halde masanın önüne oturmuş olan babanın kulakları uğulduyordu. Her adım sesinde kapıya koşan anne nihayet belediyeden yardım geldiğini sanıyordu. Saat altıda hiçbir şey gelmemişti. Çamur renkli alacakaranlık can çekişme gibi ağır ve kasvetliydi.

Gece olduğunda Charlot aniden kesik kesik:

— An... ne... An... ne... —dedi.

Yanına yaklaşan annenin yüzüne güçlü bir soluk yayıldı. Ve başka hiçbir şey duyamadı, başı yastığa gömülmüş, boynu kaskatı kesilmiş oğlunu hayal meyal seçiyordu. Kendini kaybetmiş bir halde yalvarırcasına:

— Işık! Hemen ışık getir!.. —diye haykırdı.— Charlot, bir şeyler söyle!

Mum kalmamıştı. Annenin aceleyle çaktığı kibritler kırılıyordu. Ardından titreyen elleriyle çocuğun yüzünü yokladı.

— Aman Tanrım! Öldü!.. Morisseau, baksana, öldü! Gözleri karanlıktan körleşmiş baba başını kaldırdı.

— Ne bekliyordun ki? Öldü... Böylesi daha iyi.

Annenin hıçkırıklarını duyan Madam Bonnet lambasıyla geldi. Bunun üzerine iki kadın Charlot'yu düzgünce yatırırken kapıya vuruldu: Yardım olarak on frank, ekmek ve et gelmişti. Ablak bir ifadeyle gülen Morisseau Yardımseverler Derneği'nin treni hep kaçırdığını söyledi.

Zavallı çocuğun sıkıca cesedi bir tüy gibi hafıftı! Şiltenin üstüne soğuktan donmuş bir serçe yatırsalar bundan daha fazla yer kaplardı.

Bu arada tekrar eski merhametine kavuşan Madam Bonnet, yanında aç beklemenin Charlot'yu diriltmeyeceğini söyledi. Et, ekmek almayı önerdi, mum da getirecekti. İtiraz etmediler. Madam Bonnet geri döndüğünde masayı hazırladı, sıcak sosisleri tabağa koydu. Çok acıkmış olan Morisseaular gölgede küçük, beyaz yüzü beliren ölünün yanında yemeklerini iştahla yediler. Soba gü-rülderken kendilerini çok iyi hissettiler. Ara sıra annenin gözleri yaşıyordu. İri damlalar ekmeğin üstüne düşüyordu. Charlot nasıl da ısınırdı, sosisi nasıl iştahla yerdı!

Madam Bonnet illa ölünün başında beklemek istedi. Gece bire doğru Morisseau başı yatağın ayakucunda uyumaya başlayınca iki kadın kahve yaptılar. On sekiz yaşında bir terzi olan bir komşu kız da davet edildi, o da eli boş gelmemek için dibinde biraz içki kalmış bir şişe getirdi. Ardından kahvelerini ufak yudumlarla içen üç kadın birbirlerine alçak sesle olağanüstü ölüm hikâyeleri anlattılar; yavaş yavaş sesleri yükselmeye, sohbet derinleşmeye başladı, evden, mahalleden, Nollet Sokağı'nda işlenen cinayetten söz ettiler. Anne ara sıra ayağa kalkıp kımıldayıp kımıldamadığından emin olmak için Charlot'ya bakıyordu.

Ölüm bildirimi akşam yapılamadığı için ertesi gün oğullarını evde bekletmek zorunda kaldılar. Tek odaları olduğu için Charlot'yla yaşıyor, onun yanında yemek yiyip uyuyorlardı. Bazen onu unutuyor, akıllarına geldiğinde ise kendilerini onu bir kez daha kaybetmiş gibi hissediyorlardı.

Nihayet öbürkü gün yoksulluk belgesi sayesinde belediye'nin bedava temin ettiği, bir oyuncak kutusu büyüklüğünde, birbirine çivilenmiş dört zımparasız tahta parçasından ibaret olan tabut getirildi. Kiliseye koşarak gittiler. Charlot'nun arkasında babası ve yolda karşılaştıkları iki arkadaşı, annesi, Madam Bonnet ve terzi kız vardı. Dizlerine kadar çamurun içinde debeleniyorlardı. Yağmur yağmasa da sis öyle nemliydi ki giysileri ıslandı. Kilisedeki tören aceleyle yapıldı. Sonra kaygan zeminde yeniden yola koyuldular.

Mezarlık cehennem'in dibinde, surların dışındaydı. Saint-Ouen Caddesi'nden aşağı indiler, bariyeri geçtiler ve nihayet vardılar. Burası etrafı beyaz duvarlarla çevrili, geniş, mezbelelik bir araziydi. Otlar bitmiş, engebeli toprakta tümsekler oluşmuştu, en arkada bir dizi sıska ağaç siyah dallarıyla görüntüyü kirletiyordu.

Kortej yumuşak toprakta yavaşça ilerledi. Yağmur yağmaya başlamıştı, küçük bir şapelden gelen yaşlı rahibi sağanak altında beklemek zorunda kaldılar. Charlot toplu mezarın dibinde uyuyacaktı. Bu, kenar mahallelerin açlığının ve soğğunun bir araya getirdiği cesetlerle tıka basa dolu, viran olmuş, ayaklar altında çiğnenmiş arazide, bu sefalet ve yas tarlasında, rüzgârın devirdiği haçlar, yağmurun çürüttüğü çelenkler görülüyordu.

Defin işlemi bitti. Toprak atıldı, Charlot deliğ'in dibine yerleştirilmişti, anne ve baba içine battıkları sulu çamurda diz çökmeden mezarın yanından ayrıldılar. Dışarıda

hâlâ yağmur yağıyordu, Yardımseverler Derneği'nden aldığı on franktan geriye üç frangı kalmış olan Morisseau arkadaşlarını ve komşularını bir şeyler içmek için bir şarap dükkânına davet etti. İki litre şarap, biraz da Brie peyniri istediler. Ardından arkadaşları da iki litre şarap daha isteyip parasını ödediler. Grup Paris'e geri döndüğünde çok neşeliydi.

V

Jean-Louis Lacour yetmiş yaşındaydı. Kurtlar diyarının ortasında, yüz elli sakiniyle küçük bir köy olan La Courteille'de doğmuştu. Hayatında bir kez on beş fersah uzaklıktaki Angers'ye gitmişti, ama yaşı o kadar küçüktü ki hatırlamıyordu. Antoine ve Joseph adlarında iki oğlu, Catherine adında bir kızı vardı. Catherine evlenmiş, ardından kocası ölünce on iki yaşındaki oğlu Jacquinet'yle babasının evine geri dönmüştü. Ailenin beş altı dönüm arazisi vardı, ekmek yemeye ve üstlerine başlarına bir şeyler almaya anca yetiyordu. Bir kadeh şarap içmek için kan ter içinde kalacak kadar çalışmaları gerekiyordu.

La Courteille küçük bir vadinin dibindeydi, etrafı onu gözlerden gizleyen korularla çevriliydi. Kilisesi yoktu, halkı çok yoksuldu. Ayın için gelen Cormiers rahibi arada iki fersah mesafe olduğundan ancak on beş günde bir uğruyordu. Evler, yıkılacakmış gibi görünen yirmi kadar virane, anayolun kenarındaydı. Tavuklar kapıların önünde gübreleri eşlerdi. Bir yabancı geçtiğinde kadınlar başlarını pencereden uzatır, güneşin altında aylaklık eden çocuklar ürkmüş kaz sürülerinden kaçışır.

Jean-Louis hayatında hiç hastalanmamıştı. Bir meşe gibi uzun ve güçlü bir adamdı. Güneş onu kurutmuş, te-

nini pişirmiş, çatlatmıştı; ağaçların rengini almıştı, tıpkı bir ağaç gibi sert ve huzurluydu. Yaşlandıkça iyice suskunlaşmıştı. Yararsız bulduğundan artık hiç konuşmuyordu. Öküzlerin dingin gücüyle, uzun ve inatçı adımlarla yürürdü.

Geçen yıl hâlâ oğullarından güçlüydü, en ağır işleri kendi üstleniyor, onu tanıyan ve karşısında titriyormuş gibi görünen tarlasında sessizce çalışıyordu. Ama iki ay önce bir gün kolları bacakları birdenbire çatırdadı, iki saat boyunca devrilmiş bir kütük gibi bir saban izinin üstünde boylu boyunca yatmak zorunda kaldı. Ertesi gün yine çalışmak istedi, ama kolları tutmuyor, toprak ona itaat etmiyordu. Oğulları başlarını iki yana salladılar. Kızı evde kalmasını istedi. Ama o diretince, dedesi düşerse seslenmesi için Jacquinet'yi de onun yanında yolladılar.

Jean-Louis yanından ayrılmayan torununa:

— Burada ne yapıyorsun tembel? —diye sordu.— Ben senin yaşındayken ekmek paramı kazanıyordum.

Çocuk ise:

— Dede, sizi gözlüyorum, —diye yanıtladı.

Bu sözler yaşlı adamı sarstı. Karşılık vermedi. Akşam yattı, sabah kalkamadı. Ertesi gün çocukları tarlaya giderken babalarından hiçbir ses duymayınca odasına girdiler. Onu yatağına uzanmış, gözleri açık, düşüncelere dalmış bir halde buldular. Derisi o kadar sert ve kösele gibiydi ki hastalığının rengini anlamak imkânsızdı.

— Baba, iyi değil misin?

Homurdanarak başını olumsuz anlamda iki yana salladı.

— Bizimle gelemiyorsanız, biz gidelim mi?

Evet, onlara onsuz gitmelerini işaret etti. Hasat başladığı için tüm kolların çalışması gerekiyordu. Bir sabahı boşa geçirirlerse ani bir fırtına ekin demetlerini sürükley-

yip götürebilirdi. Jacquinet de annesi ve dayılarıyla çalışmaya gitti. Lacour Baba evde yalnız kaldı. Akşam çocukları döndüğünde aynı şekilde düşünceli bir ifadeyle, gözleri açık, sırtüstü yatıyordu.

— Baba, daha iyi değil misin?

Hayır, iyi değildi. Homurdanıp başını iki yana salladı. İyileşmesi için ne yapılabilirdi? Catherine şarabı otlar ekleyerek kaynatmayı düşündü; ama içki çok sertti, az kalsın onu öldürecekti. Joseph'in ne yapılacağına yarın karar verilmesini söylemesi üzerine hepsi yattı.

Ertesi gün çocukları hasada gitmeden bir süre yatağının yanında beklediler. Yaşlı adam kuşkusuz hastaydı. Hiçbir zaman uzun süre böyle yatmazdı. Belki doktor bile çağırmak gerekecekti. Ancak bunun için Rougemont'a gitmek, altı gidiş, altı dönüş olmak üzere on iki fersah katetmek lazımdı. Bir gün kaybedilecekti. Çocuklarının söylediklerini duyan yaşlı adam kıpırdandı, sinirlenmiş gibi doğrulmaya çalıştı. Doktora ihtiyacı yoktu, hiçbir işe yaramayacak, boşuna para harcanacaktı.

Antoine:

— Kabul etmiyorsanız, biz çalışmaya gidelim mi? — diye sordu.

Kuşkusuz çalışmaya gitmelilerdi. Yanında kalmaları hastalığını iyileştirmeyecekti. Toprağın ondan daha fazla bakıma ihtiyacı vardı. Ve üç gün geçti, çocuklar her sabah tarlaya gidiyor, tek başına kalan Jean-Louis hiç kımıldamıyor, susadığında testiden su içiyordu. Yorgunluktan tükenen ve bir köşede ölüme terk edilen yaşlı atlara benziyordu. Altmış yıl çalışmıştı, ölebilirdi, artık bir işe yaramadığına göre yer kaplamanın, herkesin canını sıkmanın âlemi yoktu.

Çocuklar da büyük bir keder yaşamıyorlardı. Toprak onları böyle şeylere boyun eğmeye alıştırmıştı; üstelik

ona çok yakın olduklarından yaşlı adamı bağına basmasına kızmayacaklardı. Sabah akşam ona bir göz atmaktan fazlasını yapamazlardı. Baba yine de iyileşirse bu onun güçlü bir yapısı olduğunu kanıtlayacaktı. Ölürse, ölüm bedenini sarmış olduğu için olacaktı bu ve herkes bilir ki ölüm insanın bedenine girmişse onu oradan ne haç çıkarmalar ne ilaçlar çıkarabilir, hiçbir şeyin faydası olmaz. İnekler kendi kendilerine bakarak iyileşir.

Akşam bir bakışla çocuklarına hasadın nasıl gittiğini sordu. Demetleri saydıklarını, güzel havalar işleri kolaylaştırdığı için mutlu olduklarını duyunca gözlerinde bir sevinç ışıltısı belirdi. Bir kez daha doktor çağırma bahsi açıldı ama yaşlı adam öfkeleni, onlar da onu zorlamanın ölmesini hızlandıracığından korktular. Sadece eski bir arkadaşı olan kır bekçisinin çağrılmasını istedi. Chandeleur Bayramı'nda yetmiş beş yaşını bitiren Nicolas Baba ondan büyüktü. Yine de turp gibiydi. Gelip ciddi bir ifadeyle Jean-Louis'nin yanına oturdu. Artık konuşamayan Jean-Louis küçük, solmuş gözleriyle ona bakıyordu. Söyleyecek bir sözü olmayan Nicolas da ona bakıyordu. Ve bu iki yaşlı adam bir saat boyunca, birbirlerini yeniden görmenin mutluluğu içinde, kuşkusuz çok uzaklarda kalan eski günlerde yaşadıklarını hatırlayarak, hiç konuşmadan birbirlerini süzdüler. O akşam hasattan dönen çocuklar Jean-Louis'yi sırtüstü yatmış, kaskatı kesilmiş, gözlerini havaya dikmiş bir şekilde ölü buldular.

Evet, yaşlı adam kolunu bile kaldırmadan ölmüştü. Son nefesini dosdoğru önüne vermiş, uçsuz bucaksız kırlara son bir soluk daha göndermişti. Saklanan ve ölümü kabullenen hayvanlar gibi, bir komşusunu bile rahatsız etmemiş, işini tek başına görmüştü.

Diğerlerine seslenen Joseph:

— Babamız ölmüş, —dedi.

Antoine, Catherine ve Jacquinet de:

— Babamız ölmüş, —diye tekrarladılar.

Bu onları hiç şaşırtmadı. Jacquinet boynunu merakla uzattı, Catherine mendilini çıkardı, iki oğul güneş yanığının altında solmuş, ciddi yüzlerle çıt çıkarmadan yürüdüler. Yine de hastalığa iyi dayanmıştı, sağlam adamdı yaşlı peder! Bu düşünceyle teselli bulan çocuklar ailelerinin sağlıklı olmasından gurur duydular.

Gece on bire kadar babalarının başında bekledikten sonra hepsi uykuya yenik düştü; Jean-Louis de hâlâ düşünmüş gibi görünen katı yüzüyle tek başına uyuyordu.

Joseph sabah erkenden rahibe haber vermek için Cormiers'ye gitti. Bu arada Antoine ve Catherine hâlâ hazırlanacak demetler olduğundan Jacquinet'yi cesedin başında bırakarak tarlaya gittiler. Hiç kımıldamayan yaşlı adamın yanında sıkılan çocuk ara sıra yola çıktı, serçelere taş attı, iki komşu kadına fularları gösteren seyyar satıcıya baktı, ardından dedesi aklına gelince hemen eve döndü ve hiç kımıldamadığından emin olunca da iki köpeğin kavgasını seyretmek için yine dışarı çıktı.

Kapı açık olduğundan içeri tavuklar girdi, toprak zemini gagalarıyla eşeleyerek sakın sakın gezindiler. Ayaklarının üzerinde dikilip boynunu uzatan kırmızı bir horoz, anlam veremediği ve varlığı onu ürküten bu bedeni kor kızılı gözleriyle süzdü; bu kuşkusuz, yaşlı adamın güneş doğduktan sonra yatakta kalmak gibi bir alışkanlığı olmadığını bilen temkinli ve akıllı bir horozdu; sonunda borazan sesini andıran ötüşüyle Jean-Louis'nin ölüm şarkısını söyledi, tavuklar da gıdaklayarak ve toprağı gagalayarak dışarı çıktılar.

Cormiers rahibi ancak beşte gelecekti. Sabahtan beri bir köknarı testereyle kesen ve parçaları çivileyen araba-

cının gürültüsü duyuluyordu. Durumdan haberi olmayanlar “Bak sen! Demek Jean-Louis ölmüş!” diyorlardı, çünkü La Courteille’in sakinleri bu gürültülerin ne anlama geldiğini iyi bilirdi.

Antoine ve Catherine geri döndüler, hasat bitmişti; memnun olmadıklarını söyleyemezlerdi, çünkü on yıldır bu kadar iyi ekin toplamamışlardı.

Tüm aile rahibi bekliyor, sabırsızlıklarını bastırmak için bir şeylerle uğraşıyorlardı: Catherine ocağa çorba koydu, Joseph kuyudan su çekti, Jacquinet mezarın açılıp açılmadığına bakmak için mezarlığa gönderildi. Rahip saat altıda geldi. İki atlı bir arabada, kendisine eşlik eden çömeziyle birlikteydi. Lacourların kapısında indi, bir gazeteye sardığı atkısını takıp beyaz üstlüğüne giydi ve:

— Çabuk olalım, saat yedide dönmem gerek, –dedi.

Yine de kimse acele etmedi. Ölüyü siyah tahtadan eski bir sedyede taşımaları için iki komşunun çağırılması gerekti. Nihayet yola çıkılmak üzereyken Jacquinet koşup geldi ve bağırarak, mezarın henüz hazır olmadığını, ama yine de gelebileceklerini söyledi.

Bunun üzerine, rahip elindeki kitaptan Latince dualar okuyarak en önde yürümeye başladı. Ardından çömezi, bakırdan, eğri büğrü eski bir kutsal su kabı taşıyarak geliyordu. Köyün ortasına vardıklarında on beş günde bir ayinlerin düzenlendiği ambardan bir çocuk çıktı ve elinde bir sopanın ucuna takılmış bir haçla kortejin başına geçti. Aile tabutun arkasında yürürken yavaş yavaş köyün yırtık pırtık elbiseler giymiş, çıplak başlı, ayakka-bısız aylak takımı da peşlerine takıldı.

Mezarlık La Courteille’in öbür ucundaydı. Sedyeyi taşıyan iki komşu üç kere soluklanmak zorunda kaldı, kortej bekledi, sonra tekrar yola çıktı. Tahta ayakkabıların sert toprak üzerinde çıkardıkları sesler duyuluyordu.

Gerçekten de çukur hâlâ tam olarak kazılamamıştı; mezar kazıcı hâlâ çukurun içindeydi, her kürek darbesinde düzenli olarak inip çıktığı görülüyordu.

Mezarlık küçük bir çitle çevriliydi. Eylül akşamlarında yumurcakların olgunlaşmış olanlarını yemeye geldiği böğürtlenler bitmişti. Burası açık araziden ibaret bir bahçeydi. Arkada devasa frenküzümleri, bir meşe gibi büyümüş bir armut ağacı, yaşlıların yaz aylarında gölgelik olduğu için pipolarını içmeye geldiği ihlamurlarla çevrili kısa bir ağaçlıklı yol vardı. Güneş yakıyor, ürkmüş çekirgeler sıcıyor, havanın rehavetinden bunalmış sarı sinekler vızıldıyordu. Sessizlik hayatla kıpır kıpırdı, bu semiz toprağın özsuğu gelinciklerin kırmızı kanıyla birlikte akıyordu.

Tabut çukurun kenarına bırakıldı. Haçı taşıyan çocuk onu ölüünün ayaklarının yanına dikerken en baştaki rahip kitabından Latince dualar okumaya devam etti. Ama cenazeye katılanlar özellikle mezar kazıcının çalışmasıyla ilgileniyorlardı. Çukurun etrafına dizilip küreği gözleriyle takip ettiler; arkalarını döndüklerinde rahip iki çocukla birlikte gitmiş, sadece sabırla bekleyen aile kalmıştı.

Sonunda çukurun kazılması tamamlandı.

Ölüyü taşıyan köylülerden biri:

— Tamam, yeterince derin! —diye bağırdı.

Herkes tabutun aşağı indirilmesine yardım etti. Laco-ur Baba bu çukurda kendini iyi hissedecekti. O toprağı tanıyor, toprak da onu tanıyordu. Birlikte iyi anlaşacaklardı. Toprak yaklaşık altmış yıl önce kendisine ilk kazma darbesini indirdiğinde ona bu randevuyu vermişti. Şefkat artık sona ermeli, toprak onu alıp bağrına basmalıydı. Ne güzel bir dinlenme olacaktı! Sadece otları eğen kuş ayaklarının hafif seslerini duyacaktı. Kimse başının üstünde yürümeyecek, sonsuza dek rahatsız edilmeden

yuvasında yatacaktı. Bu, üzerinde güneşin parladığı bir ölüm, kırların dinginliğinde sonsuz bir uyku olacaktı.

Çocuklar çukura yaklaştılar. Catherine, Antoine ve Joseph birer avuç toprak alıp yaşlı adamın üstüne attılar. Gelincik toplamış olan Jacquinet de buketini aşağıya bıraktı. Ardından aile akşam yemeği için eve döndü, hayvanlar tarlalardan geliyor, güneş batıyordu. Sıcak gecede köy uykuya daldı.

Hasan Âli Yücel Klasikler Dizisi

1. J. Austen, GURUR VE ÖNYARGI, Çev. H. Koç
2. Novalis, GECEYE ÖVGÜLER, Çev. A. Cernal
3. O. Wilde, MUTLU PRENS -Bütün Masallar, Bütün Öyküler-, Çev. R. Hakmen - F. Özgüven
4. H. C. Andersen, SEÇME MASALLAR, Çev. M. Alpar
5. KEREM İLE ASLI, Haz. Çev. İ. Öztürk
6. H. James, YÜREK BURGUSU, Çev. N. Aytür
7. R. M. Rilke, DUINO AĞITLARI, Çev. Z.A. Yılmazır
8. H. de Balzac, MODESTE MIGNON, Çev. O. Rifat - S. Rifat
9. F. G. Lorca, KANLI DÜĞÜN, Çev. R. Hakmen
10. Şeyh Galib, HÜSN Ü AŞK, Çev. A. Gölpınarlı
11. J. W. von Goethe, YARAT EY SANATÇI, Çev. A. Cernal
12. Platon, GORGİAS, Çev. M. Rifat - S. Rifat
13. E. A. Poe, DEDEKTİF (AUGUSTE DUPIN) ÖYKÜLERİ, Çev. M. Fuat - Y. Salman - D. Hakyemez
14. G. Flaubert, ERMİŞ ANTONIUS VE ŞEYTAN, Çev. S. Eyüboğlu
15. G. Flaubert, YERLEŞİK DÜŞÜNCELER SÖZLÜĞÜ, Çev. S. Rifat - E. Gökteke
16. C. Baudelaire, PARİS SIKINTISI, Çev. T. Yücel
17. Juvenalis, YERGİLER, Çev. Ç. Dürüşken - Alover
18. YUNUS EMRE, HAYATI VE BÜTÜN ŞİİRLERİ, Haz. A. Gölpınarlı
19. E. Dickinson, SEÇME ŞİİRLER, Çev. S. Özpalaıyınklar
20. A. Dumas, fıs, KAMELYALI KADIN, Çev. T. Yücel
21. Ömer Hayyam, DÖRTLÜKLER, Çev. S. Eyüboğlu
22. A. Schopenhauer, YAŞAM BİLGELİĞİ ÜZERİNE AFORİZMALAR, Çev. M. Tüzel
23. M. de Montaigne, DENEMELER, Çev. S. Eyüboğlu
24. Platon, DEVLET, Çev. S. Eyüboğlu - M.A. Cımcıoz
25. F. Rabelais, GARGANTUA, Çev. S. Eyüboğlu - V. Günyol - A. Erhat
26. İ. A. Gonçarov, OBLMOV, Çev. S. Eyüboğlu - E. Güney
27. T. More, UTOPIA, Çev. S. Eyüboğlu - V. Günyol - M. Urgan
28. Herodotos, TARİH, Çev. M. Ökmen

29. S. Kierkegaard, KAYGI KAVRAMI, Çev. T. Armaner
30. Platon, ŞÖLEN - DOSTLUK, Çev. S. Eyüboğlu - A. Erhat
31. A. S. Puşkin, YÜZBAŞININ KIZI -Bütün Romanlar, Bütün Öyküler-, Çev. A. Behramoğlu
32. A. S. Puşkin, SEVİYORDUM SİZİ, Çev. A. Behramoğlu
33. G. Flaubert, MADAME BOVARY, Çev. N. Ataç - S. E. Siyavuşgil
34. İ. S. Turgenyev, BABALAR VE OĞULLAR, Çev. E. Altay
35. A. P. Çehov, KÖPEĞİYLE DOLAŞAN KADIN, Çev. E. Altay
36. A. P. Çehov, BÜYÜK OYUNLAR, Çev. A. Behramoğlu
37. Molière, CİMRİ, Çev. S. Eyüboğlu
38. W. Shakespeare, MACBETH, Çev. S. Eyüboğlu
39. W. Shakespeare, ANTONIUS VE KLEOPATRA, Çev. S. Eyüboğlu
40. N. V. Gogol, AKŞAM TOPLANTILARI, Çev. E. Altay
41. Narayana, HİTOPADEŞA, Çev. K. Kaya
42. Feridüddin Attâr, MANTIK AL-TAYR, Çev. A. Gölpinarlı
43. Yamamoto, HAGAKURE: SAKLI YAPRAKLAR, Çev. H.C. Erkin
44. Aristophanes, EŞEKARILARI, KADINLAR SAVAŞI VE DİĞER OYUNLAR, Çev. S. Eyüboğlu - A. Erhat
45. F. M. Dostoyevski, SUÇ VE CEZA, Çev. M. Beyhan
46. M. de Unamuno, SİS, Çev. Y.E. Canpolat
47. H. Ibsen, BRAND - PEER GYNT, Çev. S. B. Göknil - Z. İpşiroğlu
48. N. V. Gogol, BİR DELİNİN ANI DEFTERİ, Çev. M. Beyhan
49. J. J. Rousseau, TOPLUM SÖZLEŞMESİ, Çev. V. Günyol
50. A. Smith, MİLLETLERİN ZENGİNLİĞİ, Çev. H. Derin
51. J. de La Fontaine, MASALLAR, Çev. S. Eyüboğlu
52. J. Swift, GULLIVER'İN GEZİLERİ, Çev. İ. Şahinbaş
53. H. de Balzac, URSULE MIROUËT, Çev. S. Rifat - S. Rifat
54. Mevlânâ, RUBAİLER, Çev. H.Â. Yücel
54. Seneca, MEDEA, Çev. Ç. Dürüşken
56. W. Shakespeare, JULIUS CAESAR, Çev. S. Eyüboğlu
57. J. J. Rousseau, BİLİMLER VE SANAT ÜSTÜNE SÖYLEV, Çev. S. Eyüboğlu
58. M. Wollstonecraft, KADIN HAKLARININ GEREKÇELENİRİLMESİ, Çev. D. Hakyemez
59. H. James, KISA ROMANLAR, UZUN ÖYKÜLER, Çev. N. Aytür - Ü. Aytür
60. Mirze Elekber Sabir, HOPHOPNAME (Seçmeler), Çev. İ. Öztürk
61. F. M. Dostoyevski, KARAMAZOV KARDEŞLER, Çev. N.Y. Taluy
62. Şudraka, TOPRAK ARABACIK (Mriççhakatika), Çev. K. Kaya
63. J. J. Rousseau, DİLLERİN KÖKENİ ÜSTÜNE DENEME, Çev. Ö. Albayrak
64. D. Diderot, AKTÖRLÜK ÜZERİNE AYKIRI DÜŞÜNCELER, Çev. S.E. Siyavuşgil
65. J. P. Eckermann, YAŞAMININ SON YILLARINDA GOETHE İLE KONUŞMALAR, Çev. M. Kahraman

66. Seneca, PHAEDRA, Çev. Ç. Dürüşken
67. M. de Unamuno, ABEL SANCHEZ -Tutkulu Bir Aşk Hikâyesi-
TULA TEYZE, Çev. Y.E. Canpolat
68. W. Shakespeare, PERICLES, Çev. H. Koç
69. L. N. Tolstoy, SANAT NEDİR, Çev. M. Beyhan
70. W. Shakespeare, III. RICHARD, Çev. Ö. Nutku
71. Mevlânâ, DÎVÂN-I KEBİR, Çev. A. Gölpınarlı
72. T. De Quincey, BİR İNGİLİZ AFYON TİRYAKİSİNİN İTİRAFLARI,
Çev. B. Boran
73. W. Shakespeare, ATİNALI TIMON, Çev. S. Eyüboğlu
74. J. Austen, AKIL VE TUTKU, Çev. H. Koç
75. A. Rimbaud, İLLUMINATIONS, Çev. C. Alkor
76. M. de Cervantes Saavedra, YÜCE SULTAN, Çev. Y.E. Canpolat
77. D. Ricardo, SİYASAL İKTİSADIN VE VERGİLENDİRMENİN
İLKELERİ, Çev. B. Zeren
78. W. Shakespeare, HAMLET, Çev. S. Eyüboğlu
79. F. M. Dostoyevski, EZİLENLER, Çev. N.Y. Taluy
80. A. Dumas, BİNBİR HAYALET, Çev. A. Özgüner
81. H. de Balzac, EVDE KALMIŞ KIZ, Çev. Y. Avunç
82. E. T. A. Hoffman, SEÇME MASALLAR, Çev. İ. Kantemir
83. N. Machiavelli, HÜKÜMDAR, Çev. N. Adabağ
84. M. Twain, SEÇME ÖYKÜLER, Çev. Y. Salman
85. L. N. Tolstoy, HACI MURAT, Çev. M. Beyhan
86. G. Galilei, İKİ BÜYÜK DÜNYA SİSTEMİ ÜZERİNE DİYALOG,
Çev. R. Aşçıoğlu
87. F. M. Dostoyevski, ÖLÜLER EVİNDEN ANILAR, Çev. N.Y. Taluy
88. F. Bacon, SEÇME AFORİZMALAR, Çev. C.C. Çevik
89. W. Blake, MASUMİYET VE TECRÜBE ŞARKILARI, Çev. S.
Özpalabıyklar
90. F. M. Dostoyevski, YERALTINDAN NOTLAR, Çev. N.Y. Taluy
91. Prokopios, BİZANS'IN GİZLİ TARİHİ, Çev. O. Duru
92. W. Shakespeare, OTHELLO, Çev. Ö. Nutku
93. G. de Villehardouin - H. de Valenciennes, IV. HAÇLI SEFERİ
KRONİKLERİ, Çev. A. Berktaş
94. UPANİSHADLAR, Çev. K. Kaya
95. M. E. Han Galib, GALİB DÎVÂNİ, Çev. C. Soydan
96. J. Swift, ALÇAKGÖNÜLLÜ BİR ÖNERİ, Çev. D. Hakyemez
97. Sappho, FRAGMANLAR, Çev. Alovera
98. W. Shakespeare, KURU GÜRÜLTÜ, Çev. S. Sanlı
99. V. B. Ibañez, MAHŞERİN DÖRT ATLISI, Çev. N.G. Işık
100. H. James, GÜVERCİNİN KANATLARI, Çev. R. Hakmen
101. G. de Maupassant, GEZGİN SATICI, Çev. B. Onaran
102. Seneca, TROIALI KADINLAR, Çev. Ç. Dürüşken
103. H. de Balzac, BİR HAVVA KIZI, Çev. B. Kuzucuoğlu

104. W. Shakespeare, KRAL LEAR, Çev. Ö. Nutku
105. M. Shikibu, MURASAKİ SHİKİBU'NUN GÜNLÜĞÜ, Çev. E. Esen
106. J. J. Rousseau, EMİLE, Çev. Y. Avunç
107. A. Dumas, ÜÇ SİLAHŞOR, Çev. V. Yalçınoklu
108. İ. S. Turgenyev, RUDİN - İLK AŞK - İLKBAHAR SELLERİ, Çev. E. Altay
109. L. N. Tolstoy, SIVASTOPOL, Çev. M. Beyhan
110. J. W. von Goethe, YAŞAMIMDAN ŞİİR VE HAKİKAT, Çev. M. Kahraman
111. L. N. Tolstoy, DİRİLİŞ, Çev. A. Hacıhasanoğlu
112. H. de Balzac, SUYU BULANDIRAN KIZ, Çev. Y. Avunç
113. A. Daudet, PAZARTESİ HİKÂYESLERİ, Çev. S.E. Siyavuşgil
114. W. Shakespeare, SONELELER, Çev. T.S. Halman
115. K. Mansfield, KATIKSIZ MUTLULUK, Çev. O. Dalgıç
116. Ephesoslu Hipponaks, BÜTÜN FRAGMANLAR, Çev. Alovera
117. F. Nietzsche, ECCE HOMO, Çev. M. Tüzcel
118. N. V. Gogol, MÜFETTİŞ, Çev. K. Karasulu
119. Nizâmü'l-Mülk, SİYASETNAME, Çev. M.T. Ayar
120. H. de Balzac, TILSIMLI DERİ, Çev. V. Yalçınoklu
121. F. M. Dostoyevski, STEPANÇIKOVO KÖYÜ, Çev. N.Y. Taluy
122. G. Sand, THÉRÈSE VE LAURENT, Çev. V. Yalçınoklu
123. W. Shakespeare, ROMEO VE JULIET, Çev. Ö. Nutku
124. F. Nietzsche, TRAGEDYANIN DOĞUŞU, Çev. M. Tüzcel
125. Ovidius, AŞK SANATI, Çev. Ç. Dürüşken
126. P. J. Proudhon, MÜLKİYET NEDİR?, Çev. D. Çetinkasap
127. H. de Balzac, PIERRETTE, Çev. Y. Avunç
128. L. N. Tolstoy, KAFKAS TUTSAĞI, Çev. M. Beyhan
129. N. Copernicus, GÖKSEL KÜRELERİN DEVİNİMLERİ ÜZERİNE, Çev. C.C. Çevik
130. N. V. Gogol, TARAS BULBA VE MİRGOROD ÖYKÜLERİ, Çev. E. Altay
131. W. Shakespeare, ON İKİNCİ GECE, Çev. S. Sanlı
132. A. Daudet, SAPHO, Çev. T. Yücel
133. F. M. Dostoyevski, ÖTEKİ, Çev. T. Akgün
134. F. Nietzsche, PUTLARIN ALACAKARANLIĞI, Çev. M. Tüzcel
135. É. Zola, GERMİNAL, Çev. B. Onaran
136. J. O. y Gasset, KİTLELERİN AYAKLANMASI, Çev. N.G. Işık
137. Euripides, BAKKHALAR, Çev. S. Eyüboğlu
138. W. Shakespeare, YETER Kİ SONU İYİ BİTSİN, Çev. Ö. Nutku
139. N. V. Gogol, ÖLÜ CANLAR, Çev. M. Beyhan
140. Plutarkhos, LYKURGOS'UN HAYATI, Çev. S. Eyüboğlu - V. Günyol
141. W. Shakespeare, YANLIŞLIKLAR KOMEDYASI, Çev. Ö. Nutku
142. H. von Kleist, DÜELLO -Bütün Öyküler-, Çev. İ. Kantermir
143. L. de Vega, OLMEDO ŞÖVALYESİ, Çev. Y. E. Canpolat

144. F. M. Dostoyevski, EV SAHİBESİ, Çev. T. Akgün
145. W. Shakespeare, KRAL JOHN'UN YAŞAM VE ÖLÜMÜ, Çev. H. Çalışkan
146. H. de Balzac, LOUIS LAMBERT, Çev. O. Rifat - S. Rifat
147. Mahmûd-ı Şebüstenî, GÜLŞEN-İ RÂZ, Çev. A. Gölpınarlı
148. Molière, KADINLAR MEKTEBİ, Çev. B. Tuncel
149. Catullus, BÜTÜN ŞİİRLERİ, Çev. Ç. Dürüşken - Alovera
150. Sornadeva, MASAL IRMAKLARININ OKYANUSU, Çev. K. Kaya
151. Hafız-ı Şirazi, HAFIZ DİVÂNI, Çev. A. Gölpınarlı
152. Euripides, YAKARICILAR, Çev. S. Sandalcı
153. W. Shakespeare - J. Fletcher, CARDENIO, Çev. Ö. Nutku
154. Molière, GEORGE DANDIN, Çev. S. Kuray
155. J. W. von Goethe, GENÇ WERTHER'İN ACILARI, Çev. M. Kahraman
156. F. Nietzsche, BÖYLE SÖYLEDİ ZERDÜŞT, Çev. M. Tüzel
157. W. Shakespeare, KISASA KISAS, Çev. Ö. Nutku
158. J. O. y Gasset, SİSTEM OLARAK TARİH, Çev. N.G. Işık
159. C. de la Barca, HAYAT BİR RÜYADIR, Çev. B. Sabuncu
160. F. Nietzsche, DİONYSOS DİTHYRAMBOSLARI, Çev. A. Cemal
161. L. N. Tolstoy, ANNA KARENİNA, Çev. A. Hacıhasanoğlu
162. G. de Maupassant, GÜZEL DOST, Çev. A. Özgüner
163. Euripides, RESOŞ, Çev. S. Sandalcı
164. Sophokles, KRAL OİDİPUS, Çev. B. Tuncel
165. F. M. Dostoyevski, BUDALA, Çev. E. Altay
166. W. Shakespeare, KRAL VIII. HENRY, Çev. H. Çalışkan
167. D. Diderot, KÖRLER ÜZERİNE MEKTUP - SAĞIRLAR ÜZERİNE MEKTUP, Çev. A. Cemgil - D. Cemgil
168. T. Paine, AKIL ÇAĞI, Çev. A.İ. Dalgıç
169. W. Shakespeare, VENEDİK TACIRI, Çev. Ö. Nutku
170. G. Eliot, SILAS MARNER, Çev. F. Kâhya
171. H. de Balzac, MUTLAK PEŞİNDE, Çev. S. Rifat - O. Rifat - S. Rifat
172. W. Shakespeare, BİR YAZ GECE Sİ RÜYASI, Çev. Ö. Nutku
173. A. de Musset, MARIANNE'İN KALBI, Çev. B. Tuncel - S. Eyüboğlu
174. F. M. Dostoyevski, ECİNNİLER, Çev. M. Beyhan
175. A. S. Puşkin, BORİS GODUNOV, Çev. Ö. Özer
176. W. Shakespeare, HIRÇIN Kİ, Çev. Ö. Nutku
177. İ. S. Turgenyev, DUMAN, Çev. E. Altay
178. Sophokles, ELEKTRA, Çev. A. Erhat
179. J. Austen, NORTHANGER MANASTIRI, Çev. H. Koç
180. D. Defoe, ROBINSON CRUSOE, Çev. F. Kâhya
181. W. Shakespeare - J. Fletcher, İKİ SOYLU AKRABA, Çev. Ö. Nutku
182. Platon, SOKRATES'İN SAVUNMASI, Çev. A. Çokona
183. L. N. Tolstoy, İNSAN NEYLE YAŞAR?, Çev. K. Karasulu
184. N. V. Gogol, EVLENME - KUMARBAZLAR, Çev. K. Karasulu

- 185-1. F. Nietzsche, İNSANCA, PEK İNSANCA, Çev. M. Tüzel
- 185-2. F. Nietzsche, KARIŞIK KANILAR VE ÖZDEYİŞLER, Çev. M. Tüzel
- 185-3. F. Nietzsche, GEZGİN VE GÖLGESİ, Çev. M. Tüzel
186. A. P. Çehov, AYI-Dokuz Kısa Oyun-, Çev. T. Akgün
187. J. M. Keynes, PARA ÜZERİNE BİR İNCELEME, Çev. C. Gerçek
188. H. Fielding, JOSEPH ANDREWS, Çev. F.B. Aydar
189. C. Brontë, PROFESÖR, Çev. G. Varın
190. Kalidasa, MALAVİKA VE AGNİMİTRA, Çev. H.D. Can
191. W. Shakespeare, NASIL HOŞUNUZA GİDERSE, Çev. Ö. Nutku
192. Aiskhylos, ZİNCİRE VURULMUŞ PROMETHEUS, Çev. S. Eyüboğlu - A. Erhat
193. E. Rostand, CYRANO DE BERGERAC, Çev. S.E. Siyavuşgil
194. É. Zola, YAŞAMA SEVİNCİ, Çev. B. Onaran
195. F. M. Dostoyevski, KUMARBAZ, Çev. K. Karasulu
196. S. Kierkegaard, FELSEFE PARÇALARI ya da BİR PARÇA FELSEFE, Çev. D. Şahiner
197. Cicero, YÜKÜMLÜLÜKLER ÜZERİNE, Çev. C.C. Çevik
198. D. Diderot, RAMEAU'NUN YEĞENİ, Çev. A. Cemgil
199. W. Shakespeare, KRAL V. HENRY, Çev. H. Çalışkan
200. L. N. Tolstoy, KREUTZER SONAT, Çev. A. Hacıhasanoğlu
201. S. Kierkegaard, BAŞTAN ÇIKARICININ GÜNLÜĞÜ, Çev. N. Beier
202. Aisopos, MASALLAR, Çev. İ. Çokona
203. W. Shakespeare, CYMBELINE, Çev. Ö. Nutku
204. Aristoteles, ATİNALILARIN DEVLETİ, Çev. A. Çokona
205. V. Hugo, BİR İDAM MAHKÛMUNUN SON GÜNÜ, Çev. V. Yalçınoklu
206. D. Diderot, FELSEFE KONUŞMALARI, Çev. A. Cemgil
207. W. Shakespeare, VERONALI İKİ SOYLU DELİKANLI, Çev. Ö. Nutku
208. Molière, İNSANDAN KAÇAN, Çev. B. Tuncel
209. L. N. Tolstoy, ÜÇ ÖLÜM, Çev. G.Ç. Kızıllırmak
210. Stendhal, KIRMIZI VE SİYAH, Çev. B. Onaran
211. Feridüddin Attâr, İLÂHİNAME, Çev. A. Gölpinarlı
212. D. Diderot, KADERCİ JACQUES VE EFENDİSİ, Çev. A. Cemgil
213. V. Hugo, NOTRE DAME'İN KAMBURU, Çev. V. Yalçınoklu
214. W. Shakespeare, CORIOLANUS'UN TRAGEDYASI, Çev. Ö. Nutku
215. Euripides, MEDEA, Çev. A. Çokona
216. W. Shakespeare, TROILUS VE CRESSIDA, Çev. S. Eyüboğlu - M. Urgan
217. H. Bergson, GÜLME, Çev. D. Çetinkasap
218. W. Shakespeare, KIŞ MASALI, Çev. Ö. Nutku
219. Homeros, İLYADA, Çev. A. Erhat - A. Kadir
220. Homeros, ODYSSEİA, Çev. A. Erhat - A. Kadir
221. W. Shakespeare, KRAL IV. HENRY - I, Çev. H. Çalışkan
222. W. Shakespeare, KRAL IV. HENRY - II, Çev. H. Çalışkan

223. L. N. Tolstoy, İVAN İLYİÇ'İN ÖLÜMÜ, Çev. M. Beyhan
224. W. Shakespeare, AŞKIN EMEĞİ BOŞUNA, Çev. Ö. Nutku
225. W. Shakespeare, AŞK VE ANLATI ŞİİRLERİ, Çev. T.S. Halman
226. C. Goldoni, SEVGİLİLER, Çev. N. Adabağ - L. Tecer
227. F. M. Dostoyevski, BEYAZ GECELER, Çev. B. Zeren
228. Sophokles, ANTİGONE, Çev. A. Çokona
229. W. Shakespeare, TITUS ANDRONICUS, Çev. Ö. Nutku
230. L. N. Tolstoy, ÇOCUKLUK, Çev. A. Hacıhasanoğlu
231. M. Y. Lermontov, HANÇER - Seçme Şiir ve Manzumeler-, Çev. A. Behramoğlu
232. Sophokles, TRAKHİSLİ KADINLAR, Çev. A. Çokona
233. W. Shakespeare, II. RICHARD, Çev. Ö. Nutku
234. Sun Zi (Sun Tzu), SAVAŞ SANATI, Çev. P. Otkan - G. Fidan
235. W. Shakespeare, KRAL VI. HENRY - I, Çev. Ö. Nutku
236. W. Shakespeare, KRAL VI. HENRY - II, Çev. Ö. Nutku
237. W. Shakespeare, KRAL VI. HENRY - III, Çev. Ö. Nutku
238. J. W. von Goethe, ALMAN GÖÇMENLERİN SOHBETLERİ, Çev. T. Tayanç
239. W. Shakespeare, WINDSOR'UN ŞEN KADINLARI, Çev. H. Çalışkan
240. GILGAMIŞ DESTANI, Çev. S. Maden
241. C. Baudelaire, ÖZEL GÜNCELER -Apaçık Yüreğim-, Çev. S. Maden
242. W. Shakespeare, FIRTINA, Çev. Ö. Nutku
243. İbn Kalânîsî, ŞAM TARİHİNE ZEYL, Çev. O. Özatağ
244. Yusuf Has Hacıb, KUTADGU BİLİĞ, Çev. A. Çakan
245. L. N. Tolstoy, İLK GENÇLİK, Çev. A. Hacıhasanoğlu
246. Sophokles, PHİLOKLETES, Çev. A. Çokona
247. K. Kolomb, SEYİR DEFTERLERİ, Çev. S. Maden
248. C. Goldoni, LOKANTACI KADIN, Çev. N. Adabağ
249. Plutarkhos, THESEUS - ROMULUS, Çev. İ. Çokona
250. V. Hugo, SEFİLLER, Çev. V. Yalçınoklu
251. Plutarkhos, İSKENDER - SEZAR, Çev. İ. Çokona
252. Montesquieu, İRAN MEKTUPLARI, Çev. B. Günen
253. C. Baudelaire, KÖTÜLÜK ÇİÇEKLERİ, Çev. S. Maden
254. İ. S. Turgenyev, HAM TOPRAK, Çev. E. Altay
255. L. N. Tolstoy, GENÇLİK, Çev. A. Hacıhasanoğlu
256. Ksenophon, ANABASİS -On Binler'in Dönüşü-, Çev. A. Çokona
257. A. de Musset, LORENZACCIO, Çev. B. Günen
258. É. Zola, NANA, Çev. B. Onaran
259. Sophokles, AİAS, Çev. A. Çokona
260. Bâkî, DİVÂN, Çev. F. Öztürk
261. F. Nietzsche, DAVID STRAUSS, İTİRAFÇI VE YAZAR, Çev. M. Tüzel
262. F. Nietzsche, TARİHİN YAŞAM İÇİN YARARI VE SAKINCASI, Çev. M. Tüzel
263. F. Nietzsche, EĞİTİCİ OLARAK SCHOPENHAUER, Çev. M. Tüzel

264. F. Nietzsche, RICHARD WAGNER BAYREUTH'TA, Çev. M. Tüzel
265. A. de Musset, ŞAMDANCI, Çev. B. Tuncel - S. Eyüboğlu
266. Michelangelo, CENNETİN ANAHTARLARI, Çev. T.S. Halman
267. D. Diderot, RAHİBE, Çev. A. Cengiz
268. Edib Ahuned Yüknê, ATEBETÜ'L-HAKAYIK, Çev. A. Çakan
269. İ. S. Turgenyev, BAŞKANIN ZİYAFETİ - PARASIZLIK - BEKÂR, Çev. N.Y. Taluy
270. Aristoteles, POETİKA -Şiir Sanatı Üzerine-, Çev. A. Çokona - Ö. Aygün
271. Hippokrates, AFORİZMALAR, Çev. E. Çoraklı
272. G. Leopardi, ŞARKILAR, Çev. N. Adabağ
273. Herodas, MİMOSLAR, Çev. Alovera
274. Molière, HASTALIK HASTASI, Çev. B. Günen
275. Laozi, TAO TE CHİNG -Dao De Jing-, Çev. S. Özbek
276. BÂBİL YARATILIŞ DESTANI -Enuma Eliş-, Çev. S.F. Adalı - A.T. Görgü
277. M. Shelley, FRANKENSTEIN YA DA MODERN PROMETHEUS, Çev. Y. Yavuz
278. Erasmus, DELİLİĞE ÖVGÜ, Çev. Y. Sivri
279. A. Dumas, SAINTE-HERMINE ŞÖVALYESİ, Çev. H. Bayrı
280. Sophokles, OİDİPUS KOLONOS'TA, Çev. A. Çokona
281. A. Dumas, SİYAH LALE, Çev. V. Yalçınoklu
282. A. Sewell, SİYAH İNCİ, Çev. A. Berktaş
283. C. Marlowe, PARİSTE KATLİAM, Çev. Ö. Nutku
284. F. Nietzsche, İYİNİN VE KÖTÜNÜN ÖTESİNDE, Çev. M. Tüzel
285. C. Marlowe, KARTACA KRALİÇESİ DİDO, Çev. Ö. Nutku
286. Hesiodos, THEOGONİA -İŞLER VE GÜNLER, Çev. A. Erhat - S. Eyüboğlu
287. Horatius, ARS POETICA -Şiir Sanatı-, Çev. C.C. Çevik
288. W. Shakespeare, ÇİFTE İHANET, Çev. Ö. Nutku
289. Molière, KİBARLIK BUDALASI, Çev. B. Günen
290. Semonides ve Altı İambos Şairi, ŞİİRLER VE BÜTÜN FRAGMANLAR, Çev. Alovera
291. D. Defoe, VEBA YILI GÜNLÜĞÜ, Çev. İ. Kantermir
292. O. Wilde, ÖNEMSİZ BİR KADIN, Çev. P.D. Deveci
293. L. N. Tolstoy, EFENDİ İLE UŞAĞI, Çev. A. Hacıhasanoğlu
294. H. de Balzac, VADİDEKİ ZAMBAK, Çev. V. Yalçınoklu
295. C. Marlowe, MALTALI YAHUDİ, Çev. Ö. Nutku
296. H. Melville, KATİP BARTLEBY, Çev. H. Koç
297. Cicero, YASALAR ÜZERİNE, Çev. C.C. Çevik
298. E. T. A. Hoffman, MATMAZEL DE SCUDÉRY, Çev. G. Zeytinoglu
299. SÜMER KRAL DESTANLARI, Çev. S.F. Adalı - A.T. Görgü
300. L. N. Tolstoy, SAVAŞ VE BARİŞ, Çev. T. Akgün
301. Plutarkhos, DEMOSTHENES - CİCERO, Çev. İ. Çokona
302. Farabî, İDEAL DEVLET, Çev. A. Arslan
303. C. Marlowe, II. EDWARD, Çev. Ö. Nutku

304. Montesquieu, KANUNLARIN RUHU ÜZERİNE, Çev. B. Günen
305. Cicero, YAŞLI CATO VEYA YAŞLILIK ÜZERİNE, Çev. C.C. Çevik
306. Stendhal, PARMA MANASTIRI, Çev. B. Onaran
307. A. Daudet, DEĞİRMENİMDEN MEKTUPLAR, Çev. S.E. Siyavuşgil
308. Euripides, İPHİGENİA AULİS'TE, Çev. A. Çokona
309. Euripides, İPHİGENİA TAURİS'TE, Çev. A. Çokona
310. Pascal, DÜŞÜNCELER, Çev. D. Çetinkasap
311. M. de Staël, ALMANYA ÜZERİNE, Çev. H.A. Karahasan
312. Seneca, BİLGİNİN SARSILMAZLIĞI ÜZERİNE - İNZİVA ÜZERİNE, Çev. C.C. Çevik
313. D. Hume, İNSANIN ANLAMA YETİSİ ÜZERİNE BİR SORUŞTURMA, Çev. F.B. Aydar
314. F. Bacon, DENEMELER -Güvenilir Öğütler ya da Meselelerin Özü-, Çev. C.C. Çevik - M. Çakan
315. BABİL. HEMEROLOJİ SERİSİ -Uğurlu ve Uğursuz Günler Takvimi-, Çev. S.F. Adalı - A.T. Görgü
316. H. Walpole, OTRANTO ŞATOSU, Çev. Z. Avcı
317. İ. S. Turgenyev, AVCININ NOTLARI, Çev. E. Altay
318. H. de Balzac, SARRASINE, Çev. A. Berktaş
319. Farabî, MUTLULUĞUN KAZANILMASI, Çev. A. Arslan
320. M. Luther, DOKSAN BEŞ TEZ, Çev. C.C. Çevik
321. F. Rabelais, PANTAGUREL, Çev. N. Yıldız
322. Kritovulos, KRİTOVULOS TARİHİ, Çev. A. Çokona
323. C. Marlowe, BÜYÜK TİMURLENK, Çev. Ö. Nutku
324. Ahmedî, İSKENDERNÂME, Çev. F. Öznürk
325. M. Aurelius, KENDİME DÜŞÜNCELER, Y.F. Ceren
326. Cicero, DOSTLUK ÜZERİNE, Çev. C.C. Çevik
327. DEDE KORKUT HİKÂYELERİ, Çev. A. Çakan
328. Aristophanes, PLOUTOS, Çev. F. Gören - F. Yavuz
329. É. Zola, HAYVANLAŞAN İNSAN, Çev. A. Özgüner
330. RİGVEDA, Çev. K. Kaya
331. S. T. Coleridge, YAŞLI DENİZCİNİN EZGİSİ, Çev. H. Koçak
332. A. Dumas, MONTE CRISTO KONTU, Çev. V. Yalçınoklu
333. L. N. Tolstoy, KAZAKLAR, Çev. M. Beyhan
334. O. Wilde, DORIAN GRAY'IN PORTRESİ, Çev. D.Z. Batumlu
335. İ. S. Turgenyev, KLARA MİLİÇ, Çev. C.D. Akyüz
336. R. Apollonios, ARGONAUTİKA, Çev. A. Çokona
337. S. Le Fanu, CARMİLLA, Çev. Y. Yavuz
338. Seneca, MUTLU YAŞAM ÜZERİNE - YAŞAMIN KISALIĞI ÜZERİNE, Çev. C.C. Çevik
339. F. Engels, AİLENİN, DEVLETİN, ÖZEL MÜLKİYETİN KÖKENİ, Çev. M. Tüzel
340. T. L. Peacock, KARABASAN MANASTIRI, Çev. Y. Yavuz
341. H. von Kleist, AMPHİTRYON, Çev. M. Kahraman

342. H. de Balzac, EUGÉNIE GRANDET, Çev. V. Yalçınoklu
343. W. Whitman, ÇİMEN YAPRAKLARI-I, Çev. F. Öz
344. Montesquieu, ROMALILARIN YÜCELİK VE ÇÖKÜŞÜNÜN NEDENLERİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER, Çev. B. Günen
345. Beaumarchais, SEVILLA BERBERİ, Çev. B. Günen
346. W. James, PRAGMATİZM, Çev. F.B. Aydar
347. Euripides, ANDROMAKHE, Çev. A. Çokona
348. Farabî, ÜMLERİN SAYIMI, Çev. A. Arslan
349. G. Büchner, DANTON'UN ÖLÜMÜ, Çev. M. Tüzel
350. GILGAMIŞ HİKÂVELERİ, Çev. S.F. Adalı - A.T. Görgü
351. Aristophanes, KADIN MEBUSLAR, Çev. E. Gören - E. Yavuz
352. S. Empricus, PYRRHONCULUĞUN ESASLARI, Çev. C.C. Çevik
353. H. de Balzac, GORIOT BABA, Çev. V. Yalçınoklu
354. G. E. Lessing, DÜZYAZI FABLAR, Çev. Z. Aksu Yılmaz
355. Epiktetos, ENKHEIRIDION, Çev. C.C. Çevik
356. DHAMMAPADA, Çev. K. Kaya
357. Voltaire, SADIK VEYA KADER -Bir Doğu Masalı-, Çev. B. Günen
358. Platon, PHAİDROS, Çev. A. Çokona
359. Beaumarchais, FIGARO'NUN DÜĞÜNÜ, Çev. B. Günen
360. J. Cazotte, ÂŞIK ŞEYTAN, Çev. A. Terzi
361. V. Hugo, DENİZ İŞÇİLERİ, Çev. V. Yalçınoklu
362. SUTTANIPĀTA, Çev. K. Kaya
363. T. Paine, SAĞDUYU, Çev. Ç. Öztekin
364. B. de Saint Pierre, PAUL İLE VIRGINIE, Çev. İ. Atay
365. F. Hebel, JUDITH, Çev. A. Fırat
366. Leukippos - Demokritos, ATOMCU FELSEFE FRAGMANLARI, Çev. C.C. Çevik
367. G. W. Leibniz, MONADOLOJİ, Çev. D. Çetinkasap
368. C. Dickens, DAVID COPPERFIELD, Çev. M. Arvas
369. G. Apollinaire, İKİ KIYININ AVARESİ, Çev. N. Özyıldırım
370. Aristoteles, RETORİK, Çev. A. Çokona
371. Herakleitos, FRAGMANLAR, Çev. C.C. Çevik
372. P. Lafargue, TEMBELLİK HAKKI, Çev. A. Berktaş
373. PAPAĞANIN YETMİŞ MASALI -Şukasaptati-, Çev. K. Kaya
374. C. Dickens, İKİ ŞEHRİN HİKÂYESİ, Çev. Z. Batumlu
375. R. Descartes, YÖNTEM ÜZERİNE KONUŞMA, Çev. M. Erşen
376. Euripides, KYKLOPS, Çev. A. Çokona
377. Voltaire, SAFDİL, Çev. B. Günen
378. Descartes, RUHUN TUTKULARI, Çev. M. Erşen
379. L. N. Tolstoy, ŞEYTAN - PEDER SERGİ, Çev. G.Ç. Kızılırmak
380. SUVARNABHĀSA SŪTRA -Altın Işık Sūtrası-, Çev. K. Kaya
381. J. Austen, EMMA, Çev. H. Koç
382. P. Corneille, EL CID, Çev. B. Bilgiç

383. Antisthenes - Diogenes, KİNİK FELSEFE FRAGMANLARI, Çev. C.C. Çevik
384. W. Whitman, ÇİMEN YAPRAKLARI-II, Çev. F. Öz
385. F. Schiller, WILHELM TELL, Çev. B. Gönülşen
386. L. N. Tolstoy, AİLE MUTLULUĞU, Çev. A. Hasanoğlu
387. Ksenophon, OİKONOMİKOS -İktisat Üzerine-, Çev. A. Çokona
388. Zhuangzi, ZHUANGZİ METİNLERİ, Çev. G. Fidan
389. Voltaire, CAHİL FİLOZOF, Çev. B. Günen
390. C. Dickens, BİR NOEL ŞARKISI, Çev. Ç. Eriş
391. A. Conway, EN KADİM VE MODERN FELSEFENİN İLKELERİ, Çev. F.B. Aydar
392. S. Freud, TOTEM VE TABU, Çev. Z.A. Yılmazzer
393. S. Freud, KÜÇÜK HANS, Çev. A. Fırat
394. Cicero, KADER ÜZERİNE, C.C. Çevik
395. Euripides, ORESTES, Çev. A. Çokona
396. Şāntideva, BODHİÇARYĀVATĀRA -Aydınlanma Yoluna Giriş-, Çev. K. Kaya
397. D. Defoe, KAPTAN SINGLETON, Çev. Z. Avcı
398. Stendhal, FEDER YA DA PARAGÖZ KOCA, Çev. F. Akkoç
399. P. Marivaux, KÖLELER ADASI, Çev. B. Günen
400. Konfüçyüs, KONUŞMALAR, Çev. G. Fidan
401. Tyanalı Apollonios, MEKTUPLAR, Çev. C.C. Çevik
402. Süleyman Çelebi, VESİLETÜ'N NECÂT -Mevlit-, Çev. F. Öztürk
403. P. Merimée, CARMEN, Çev. B. Günen
404. C. Dickens, BÜYÜK UMUTLAR, Çev. D. Zeynep Batumlu
405. A. Daudet, TARASCONLU TARTARIN, Çev. K. Kahveci
406. L. N. Tolstoy, TİPİ -Seçme Öyküler ve Masallar-, Çev. E. Taştan
407. Euripides, HERAKLES, Çev. A. Çokona
408. G. Flaubert, BOUVARD İLE PÉCUCHE, Çev. V. Yalçınoklu
409. Loukianos, HAKİKİ HİKÂYELER, Çev. E. Gören - E. İnanc
410. J. Payot, İRADE EĞİTİMİ, Çev. A. Berktaş
411. G. Apollinaire, KATLEDİLEN ŞAİR, Çev. N. Özyıldırım
412. W. James, HAKİKATİN ANLAMI, Çev. F.B. Aydar
413. Guiguzi, İKNA SANATI, Çev. G. Fidan
414. J. S. Mill, OTOBİYOGRAFİ, Çev. Ö. Orhan
415. İbn Tufeyl, HAYY BİN YAKZÂN, Çev. O. Özatağ
416. İ. S. Turgenyev, KÖYDE BİR AY, Çev. E. Altay
417. H. Melville, MOBY DICK, Çev. S. Aral Akçora
418. Loukianos, FİLOZOF YAŞAMLARININ SATIŞI - DİRİLEN ÖLÜLER VEYA BALIKÇI, Çev. C.C. Çevik
419. L. de Vega, FUENTE OVEJUNA, Çev. S.S. Coşkun Adıgüzel, E. Kılıç
420. Euripides, HERAKLES OĞULLARI, Çev. A. Çokona
421. S. Freud, DORA, Çev. Ş. Öztürk
422. Cicero, BRUTUS İLE MEKTUPLAŞMALAR, Çev. C. C. Çevik

423. İ. S. Turgenyev, FAUST – ASYA, O. E. Tekin
424. V. Hugo, NİŞANLIYA MEKTUPLAR, Çev. A. Özgüner
425. Platon, PROTAGORAS, Çev. A. Çokona

Émile Zola (1840-1902): Natüralizm akımının en önemli temsilcilerinden olan yazar, romanları için gerekli yaşam deneyimini zorluklar içinde geçen gençlik yıllarında kazandı. 1864'te ilk öykü kitabı Ninon'a Öyküler yayımlandı. 1865'te kendi yaşamından izler taşıyan Claude'un İtirafları çıktı. Zola, romancının olayları bir izleyici gibi kaydetmekle yetinmemesi, kişileri ve tutkularını bir dizi deneyden geçirirken, duygusal ve toplumsal olguları bir kimyacı gibi işlemesi gerektiğini savundu. Nasıl Ölüyor 1876'da Le Messenger de l'Europe dergisinde yayımlandı. Zola'nın titiz üslubu ve gözlem dehasının berrak bir su gibi parladığı bu kısa eserin başrolünde toplumsal bir olay olarak ölüm vardır: Ölüm herkesin başına gelir ama her insan ölümü farklı bir şekilde yaşar, herkes kendi çevresinin içinde ölür.

Volkan Yalçıntoklu (1961): Saint-Joseph Lisesi'nde okudu. 9 Eylül Üniversitesi Tıbbi Biyoloji ve Genetik Bölümü'nü bitirdi. Uzun yıllar kitapçılık yaptı. Fransızca ve İngilizceden çeviriler yapıyor. Eserlerini çevirdiği yazarlar arasında Victor Hugo, Émile Zola, Jules Verne, Helene DeWitt, Alan Snow, Richard Maltby Jr., Lyman Frank Baum, Charles Perrault yer alıyor.

9 786254 291036